

UiO : **Det juridiske fakultet**

Troverdighetsvurderingen i straffesaker ved seksuelle overgrep mot mindreårige under 13 år

Med særlig fokus på sakkyndiges rolle

Kandidatnummer: 524

Leveringsfrist: 25.november 2015

Antall ord: 16 665

Forord

Min bakgrunn for å velge troverdighetsvurderingen i straffesaker ved seksuelle overgrep mot mindreårige under 13 år som problemstilling var fokuset barns rettigheter har fått de siste fem årene i media. Tema var dagsaktuelt og jeg ønsket å fokusere på sakkyndiges rolle.

Store deler av den vitnepsykologiske forskningen har hatt hovedfokus på troverdigheten til vitner, tiltalte og offeret i straffesaker. Det vil derfor nevnes en rekke undersøkelser og forskning som er foretatt. Dette vil bidra til at det kastes bedre lys over oppgavens problemstilling. I denne oppgaven vil jeg benytte både psykologiske og rettslige kilder, da temaet ligger i skjæringspunktet mellom psykologi og juss.

Takk til min veileder Lars Due-Tønnessen for et godt samarbeid, gode råd hele veien, idéveksling og inspirasjon.

Takk til Judith van der Weele og hennes team. Det har vært veldig givende å jobbe med dere.

Takk til Daniel Morten Farstad for fantastisk tilbakemelding, oppmuntring og innspill hele veien. Takk til Kasim Imtiaz for gode diskusjoner, fantastisk støtte og for å ha gjort timene på lesesalen mindre kjedelige.

Oppgaven dedikeres til S.A.Steele. Ingen andre som ville dette mer enn deg.

Innholdsfortegnelse

DEL 1

1	INNLEDNING.....	1
1.1	AVGRENSNING.....	2
1.2	Oppbygging av oppgaven	3
1.3	omfang av seksuelle overgrep mot barn	3
1.3.1	Overblikk.....	3
1.3.2	Tall:.....	4
2	BEGREPSAVKLARING	6
2.1	Barn.....	6
2.2	Seksuelle overgrep mot barn.....	6
2.3	Sakkyndig.....	8
2.4	Troverdighet.....	8
3	BEVISVURDERINGEN I STRAFFESAKER.....	9
3.1	Nærmere om troverdighetsvurderingen	10
3.2	Vitnepsykologi	12
3.3	Barns troverdighet.....	13
3.4	Vurdering av troverdighet i praksis	16
4	BRUK AV SAKKYNDIGE	19
4.1	De prosessuelle regler for oppnevning av sakkyndige.....	20
4.2	Behovet for sakkyndige	20
4.3	Hensikten med sakkyndige	22
4.4	Valg av sakkyndige	23
4.5	Opprettelsen av mandat.....	24
4.6	Sakkyndig arbeid i domstolene	24
4.7	Metoden for å avdekke seksuelle overgrep.....	25
4.7.1	Utvikling av metodene.....	25
4.7.2	Anatomisk korrekte dukker	26
4.7.3	Tegning.....	27
4.7.4	Achenbach System of Empirically Based Assessment og Child Behaviour Checklist	27
4.7.5	Samtale med barnet	28
4.7.6	Nettverkskart	28

4.7.7	Samtale med personer i barnets nettverk	28
4.7.8	Observasjoner	28
4.8	Kommentarer	29
4.9	Avhør av barn.....	29
4.10	Utfordringer knyttet til rollen som sakkyndig.....	30
4.11	Uriktige sakkyndige erklæringer.....	31
5	RETTSPRAKSIS	32
5.1	Tilfeller der avgjørelsen treffes med støtte i vurderingen fra sakkyndige	32
5.2	Tilfeller der utfallet av saken ikke er sammenfallende med sakkyndiges vurdering	34
5.3	Tilfeller der det ikke oppnevnes sakkyndige	35
5.4	Gjenåpningssaker	36
6	OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER	40
6.1	Fare for rettssikkerheten at domstolene foretar troverdighetsvurderingen?	41
6.2	Hva kan gjøres for å forbedre rettsikkerheten?	42

1 Innledning

Å avdekke og forholde seg til mistanke om seksuelle overgrep mot barn er en utfordring for hele samfunnet, både faglig og menneskelig. Forbudene mot seksuelle handlinger med barn og ungdom er uttrykk for en samfunnsmessig moralkodeks. Tema har nok en gang vekket stor oppmerksomhet etter den velomtalte Drammen- saken hvor fem personer ble siktet for en rekke seksuelle straffbare handlinger, deriblant overgrep mot spedbarn, produksjon og spredning av seksuelle fremstillinger av barn og forsøk på å lokke barn til sex. I Alvdal- saken ble fire barn i alderen 6 til 13 år seksuelt misbrukt av sin mor, stefar, et annet foreldrepar og en nabo. I denne overgrepssaken blir meldingene til barnevernet henlagt. En annen sak som vekket stor oppmerksomhet er Ordfører- saken, hvor den daværende ordfører i Vågå ble siktet for seksuell omgang med en mindreårig jente. Kristoffer-saken og Monika- saken omhandler ikke seksuelle overgrep, men viser hvordan barns rettsikkerhet utfordres i det norske samfunnet. Debatten rundt seksuelle overgrep mot barn har bølget frem og tilbake. Dette er et område hvor vi fortsatt mangler kunnskap og det er mange mørketall, men det arbeides stadig med å spre kunnskap, systematisere og forbedre tiltakene vi har i dag.

Tema for oppgaven er seksuelle overgrep mot barn. Problemstillingen er troverdighetsvurderingen i straffesaker ved seksuelle overgrep mot mindreårige under 13 år, med særlig fokus på sakkyndiges rolle. Bakgrunnen for at problemstillingen avgrenses mot mindreårige under 13 år, er at jeg ønsker å fokusere på overgrep mot yngre barn da troverdighetsvurderingen kommer særlig på spissen når barn er så unge og generelt sett oppfattes å ha mindre forutsetninger for å få formidlet sine erfaringer.

Rettslig behandling av saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn skal være med på å styrke barns rettsikkerhet. Barnets rettslige stilling reguleres på flere måter, som for eksempel retten til gode oppvekstvilkår, avgjørelsen av helsemessige spørsmål og plikten for det offentlige til å gripe inn ved mistanke om omsorgssvikt og overgrep. I dag har vi regulert barns rettslige stilling gjennom FNs barnekonvensjon, barneloven, barnevernsloven, pasient- og bruksrettighetsloven og vergemålsloven.

Noe av det som skiller saker om seksuelle overgrep mot barn fra andre straffesaker, er at svært mange saker om seksuelle overgrep mangler håndfaste bevis. Det vil som regel bare være to vitner til et overgrep: barnet som blir utsatt og overgriperen. Kunnskap om overgrepet er ofte avhengig av den informasjonen barnet gir. Den sterkeste bevisbyrden hviler ofte på barnets utsagn alene og det er her troverdighetsvurderingen trekkes inn. Kunnskap om hva som gjør at et barn oppfattes som troverdig og hvem som foretar denne vurderingen er avgjørende for barns rettssikkerhet. I mange av sakene avgir små barn forklaring, noe som fore-

kommer sjelden i andre straffesaker. Problemstillingen som ofte oppstår er hvordan rettsvesenet skal stille seg til barnets uttalelse om seksuelle overgrep. Det må foretas en troverdighetsvurdering. «Troverdighet» er imidlertid ikke et juridisk begrep og innholdet er heller ikke nøyaktig.

I oppgaven ønsker jeg å se på hvordan sakkyndiges uttalelse om troverdighet brukes av retten. Jeg skal se på sakkyndiges rolle i straffesaker der det er tvil om den fornærmedes troverdighet. Det er særlig gjennom rettspraksis at man ser rollen sakkyndige har i troverdighetsvurderingen ved seksuelle overgrep mot mindreårige. Sakkyndige trekkes også inn i andre saker enn straffesaker. Det er ikke uvanlig å benytte seg av sakkyndige i barnefordelingssaker og barnevernssaker; som også i slike saker vil foreta en troverdighetsvurdering. Gjennom en grundig gjennomgang av rettspraksis av saker om seksuelle overgrep mot barn vil jeg belyse flere aktuelle problemstillinger som: Hvordan vurderer rettsapparatet troverdighet? Hvilke avgjørelser går i den retning sakkyndig har antydning at barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep og hva som kjennetegner disse sakene. Det vil være naturlig å se på hvordan dommerne argumenterer i de sakene der utfallet av saken ikke er sammenfallende med sakkyndiges mening. Er det tilfeller der barnets uttalelse blir vektlagt slik at avgjørelsen går i motsatt retning av vurderingen fra sakkyndige? Hvordan argumenterer domstolene eventuelt i slike tilfeller?

Da problemstillingen knytter seg til seksuelle overgrep mot mindreårige, vil oppgaven redegjøre for de aktuelle bestemmelsene i straffeloven som rammer denne gruppen. 1.oktober 2015 trådte ny straffelov i kraft. Rettspraksis som gjennomgås i det følgende er imidlertid basert på straffeloven av 1902 og jeg vil derfor redegjøre for de aktuelle bestemmelsene i denne med referanse til den nye lovgivningen. De alminnelige bestemmelsene for sakkyndige som man finner i forskjellig lovgivning vil også gjennomgås. Videre vil forarbeidene være av stor betydning for å svare på problemstillingen.

1.1 AVGRENSNING

Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i strafferettslige saker. Hovedvekten i oppgaven skal ligge på de mer alvorlige straffesakene hvor det er nødvendig å bruke sakkyndige. Oppgaven avgrenses således mot sivile saker som barnefordelingssaker og barnevernssaker. Enkelte konkret likheter og forskjeller mellom sakkyndige vurderinger i slik sakskompleks og straffesaker kan være interessante og vil bli nevnt i liten grad. FNs Barnekonvensjon vil heller ikke drøftes nærmere. Det er bare seksuelle overgrep som drøftes i oppgaven. Andre typer vold og psykologiske former for mishandling som selvmord, selvskadende handlinger og seksuelle

overgrep i kjæresteforhold vil ikke drøftes. Det avgrenses også mot eventuelle problemstillinger som kan oppstå i henhold til den Europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK).

Det understrekes at det ikke vil gis en nærmere drøftelse av seksuelle overgrep mot voksne.

1.2 Oppbygging av oppgaven

Oppgaven er hovedsakelig delt inn i tre temaer: seksuelle overgrep, troverdighetsvurdering og sakkyndiges rolle. Jeg starter oppgaven med å foreta en begrepsavklaring. Her presenterer jeg definisjoner av de mest sentrale begrepene som nevnes i problemstillingene og beskriver utfordringene som er aktuelle for oppgaven. I del to vil jeg se nærmere på troverdighetsvurderingen. Det vil vises til vitnepsykologi og forskning gjort om troverdighet for å belyse utfordringene ved troverdighetsvurderingen. I del tre vil jeg gi en nærmere redegjørelse for de sakkyndige og deres rolle. I siste del av oppgaven vil jeg gå nærmere inn i rettspraksis på noen utvalgte tema. Rettspraksis som er brukt i denne delen har i noen grad også blitt nevnt i korte trekk i andre deler av oppgaven, men drøftes enda mer detaljert i dette kapittelet. Oppgavens tema frembringer en rekke spørsmål og problemstillinger som kan være interessante og relevante, men av plassmessige grunner kan ikke alle besvares her. For å åpne refleksjon hos leseren, har jeg likevel flere steder skissert ulike spørsmål i teksten, uten at disse fullt ut besvares.

1. oktober 2015 trådte nye straffeloven¹ i kraft og jeg vil i stor grad forholde meg til straffeloven av 1902. I den nye straffeloven er ikke begrepene endret, men når jeg definerer seksuelle omgang, seksuell atferd og seksuell handling viser jeg til den gamle lovgivningen. Den rettspraksisen jeg bruker vil også ta for seg bestemmelser fra straffeloven av 1902.

1.3 omfang av seksuelle overgrep mot barn

1.3.1 Overblikk

Seksuelle overgrep skjer mot barn i alle typer hjem og i alle kulturer, uavhengig av familiens sosioøkonomiske status. Det er en belastning for barnet og et problem for samfunnet. Mange overgripere begår overgrep mot flere enn ett barn. Overgriperen er i stor grad en person barnet kjenner og har tillitsforhold til. Dette kan for eksempel være en i familien, nabo, venners familie, ledere i religiøse organisasjoner, trenere i idrett osv. Svært mange seksuelle overgrep mot barn skjer uten noen direkte form for brutalitet, vold, tvang eller trusler. Mange underliggende faktorer kan likevel føles truende for barnet, men den konsekvens at overgrepet holdes hemmelig. For barnet vil handlingen ikke nødvendigvis fremstå som uønsket der og da. Barn

---

¹ Straffeloven av 2005

og ungdom kan selv ta initiativ til handlingen på grunn av spenning, bli sett og få gaver, eller fordi de ikke vet at det de utsettes for er galt. Barnet kan ha opplevd de seksuelle handlingene som gode og lystbetonte, gjerne sammenblandet med følelser av at det er ekkelt, pinlig og smertefullt. Det er viktig å være klar over at alle slike handlinger er overgrep, uansett hvordan barnet opplever det. Det er i dag allment akseptert at barnet likevel aldri er ansvarlig for handlingen.²

Det er nærmest umulig å se på et barn at det har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Barn holder det hemmelig og det er som regel først når barnet sier ifra, at overgrepene blir oppdaget. De vanligste grunnene for at barn ikke forteller om overgrep er blant annet underliggende eller direkte trusler fra overgriperen, at barnet er redd for ikke å bli trodd og for konsekvenser som at det kan bli plassert av barnevernet, at familien går i oppløsning osv. Videre kan det også være tilfelle at overgriperen har videoopptak eller bilder som gjør at det vil oppleves ekstra vanskelig for barnet å fortelle. Hvilke konsekvenser et seksuelt overgrep mot barn kan få er individuelt. Alvorlighetsgraden kan være knyttet til hva den seksuelle handlingen gikk ut på. Men selv det man kaller for «mindre alvorlige» seksuelle overgrep mot barn kan ha store konsekvenser. I Rt. 2011 side 734 avsnitt 41 og Rt. 2004 side 1068 avsnitt 35 er det vist til at seksuelle overgrep innebærer en risiko for skadevirkninger på kort og lang sikt.³

1.3.2 Tall:

Seksuelle overgrep rammer en betydelig del av barn i Norge og starter for mange i tidlig barnealder. Fortsatt holdes seksuelle overgrep skjult. Det innebærer at det er mange som ikke oppsøker helsetjenester og/eller anmelder overgrepene. Å utsettes for seksuelle overgrep i oppveksten kan føre til psykiske helseproblemer og svekke livskvaliteten. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) utga en rapport i 2015 som bygger på data fra et utvalg av gutter og jenter på 16 og 17 år i undersøkelsen «Trygghet, vold og livskvalitet i Norge», som er en landsomfattende intervjuundersøkelse av den norske befolkningens opplevelse av trygghet, vold, trakassering, trusler, tap, og andre alvorlige hendelser, kartlegger også hvordan dette har sammenheng med livskvalitet og helse.

Til sammen rapporterte 13,3 % av jentene og 3,7 % av guttene at de hadde opplevd noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet. Totalt hadde 3,4 % av deltakere opplevd overgrep som

---

² Dette er imidlertid ikke tilfelle i alle land. Historisk sett er det ikke lenge siden at barn ble ansett som å kunne forlede den voksne. Et eksempel er at i Danmark, før lovendringen i 1967, ble barn som var involvert i incestsaker betraktet som medskyldige. Siri Søftestad «Seksuelle overgrep mot barn, traumebevisst tilnærming», side 40.

³ NVKTS 2007

defineres som voldtekt etter norsk lov (samleie, oralsex eller analsex) ved bruk av fysisk makt eller trussel om å skade, seksuell omgang i bevisstløs tilstand eller seksuell omgang før fylte 13 år. Jenter ble utsatt langt hyppigere enn gutter, og overgriper var oftest en mannlig bekjent eller venn.

Andre studier underbygger disse tallene og viser også at en rekke av overgrepene blir begått av gjerningspersoner som selv er barn, altså under 18 år. På grunn av aldersinndelingen som er valgt i oppgaven er de såkalte «jevnalderovergrepene» imidlertid lite behandlet da den store tyngden av utsatte her er over 13 år.⁴

---

⁴ NKVTS 2014 og Steine et al 2012

DEL 2

2 Begrepsavklaring

I det følgende gis en avklaring på begrepene barn, seksuelle overgrep, troverdighet og sakkyndig fordi det er begreper som er viktige for forståelsen av temaet for oppgaven.

2.1 Barn

Begrepet «barn» er definert som alle under 18 år, i henhold til norsk lov.⁵ Når det kommer til seksualitet opererer straffeloven med en annen grense enn myndighetsalderen, nemlig den seksuelle lavalderen. I Norge er den seksuelle lavalderen 16 år.

I det norske samfunnet i dag er det økende mangfold av barn som er svært forskjellige med tanke på sårbarhet. Ulike grupper av barn kan ha forskjellige behov, noe som kan medføre tilleggs-utfordringer når vi snakker om fenomenet seksuelle overgrep mot barn. Eksempler på dette er barn med utviklingshemninger og funksjonsnedsettelse, barn med minoritetsbakgrunn, barn med atferdsvansker osv. Dette medfører behov for et rettsapparat som har kompetanse og kapasitet til å imøtegå disse utfordringene.

2.2 Seksuelle overgrep mot barn

Seksuelle overgrep mot barn er et velkjent fenomen i vår tid. I strafferettslig forstand vil seksuelle handlinger som finner sted mellom en som er klart under og en som er klart over den seksuelle lavalderen kvalifiseres som et overgrep. Det er imidlertid viktig å presisere at seksuelle handlinger kan også være overgrep selv om det er jevnbyrdighet eller om begge er under den seksuelle lavalderen, da handlingene kan ha grad av vold og/eller tvang. Handlingene er også forbudt selv om man ikke kan straffes.⁶ Hvordan «seksuelle overgrep» skal defineres er ikke entydig.⁷

Det finnes ikke en legaldefinisjon på begrepet «seksuelle overgrep». Det vil være nødvendig å trekke inn en rekke bestemmelser fra lovgivningen og supplere det med definisjoner fra andre fagfelt. Seksuelle overgrep er et vidt begrep, som rommer en rekke former for krenkelser av seksuell karakter barn og unge kan utsettes for. I utgangspunktet kan man si at det dreier seg om overgrep som representerer et angrep både på den legemlige og den sjelelige integritet.⁸

Betegnelsen «seksuelle overgrep» brukes som et overordnet begrep som dekker alle former for seksuelle krenkelser. Straffeloven definerer seksuelle overgrep i en rekke bestemmelser i

---

⁵ Vergemålsloven av 2010, § 2 og FNs barnekonvensjon artikkel 1

⁶ NOVA Rapport 20/2007, s. 100

⁷ Søftestad og Andersen (2014) s. 23

⁸ Stang- Dahl, (1994), s. 21-25

lovens kapittel 19.⁹ I den nye lovgivningen er seksuallovbrudd regulert i lovens kapittel 26.¹⁰ Straffelovens bestemmelser om seksualforbrytelser uttrykker det norske samfunnets holdning til seksuell aktivitet ved å tydeliggjøre hvor grensen går mellom lovlige og ulovlige handlinger. Straffeloven skiller mellom tre kategorier av seksuelle overgrep: seksuelt krenkende atferd, seksuelle handlinger og seksuell omgang.

Strl.§ 192-199 omfatter alle typer inntrengning i kroppens hulrom, som vaginalt og analt samleie, samt innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmåpningen. Bestemmelsene omfatter også seksuelle handlinger av en viss intensitet, som for eksempel beføling inne i en annens kjønnsorgan, masturbering eller samleieliknende bevegelser.

Strl.§ 200 omfatter fysisk kontakt mellom overgriper og den utsatte. Eksempler på dette er overgriperes berøring eller beføling av kjønnsorganer eller bryster utenpå eller innenfor klærne. Etter denne bestemmelsen er det også straffbart å forlede barn under 16 år til å utvise slike handlinger, eller annen seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd.¹¹ Strl. § 201 omfatter seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd. Bestemmelsen forbyr seksuelle handlinger i nærvær av noen, uten at det er noen form for fysisk kontakt. Seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd kan for eksempel være blotting, det å få et barn til å vise frem kjønnsorganet sitt eller forslag om sex.¹² Strl.§ 201a er den såkalte «groomingbestemmelsen». Bestemmelsen skiller seg fra de øvrige bestemmelsene i lovgivningens kapittel 19 da straffeansvaret inntreffer før det har oppstått seksuelle kontakt mellom den voksne og barnet.

I tillegg til lovgivningens definisjon av «seksuelle overgrep», er begrepet også følgende sammenfatning av de grunnleggende elementene fra definisjoner som blir foreslått i sosialfaglig, psykologisk og sosiologisk faglitteratur:

- Det er en handling som barnet ikke kan forstå, ikke er modent for og ikke kan gi informert samtykke til.
- Handlingen krenker barnets integritet. Integritetskrenkelsen skjer ikke nødvendigvis der og da. Overgriperen kan utnytte barnets tillitt til den voksne over tid. Det brukes mye tid og energi på å bearbeide barnets tillitt ved for eksempel å gi barnet gaver, positiv oppmerksomhet og omsorg- såkalt «grooming».
- Den som forgriper seg utnytter barnets avhengighet av voksne og/eller sin egen maktposisjon.
- Handlingen baserer seg primært på den voksnes eller det eldre barnets behov.
- Aktiviteten bryter med sosiale tabuer innenfor familien eller den aktuelle kulturen eller er ulovlig.¹³

---

⁹ Straffeloven av 22.mai 1902

¹⁰ Straffeloven av 1. oktober 2015

¹¹ Sjøftestad og Andersen (2014), s. 23-25.

¹² NKVTS (2007)

¹³ NKVTS (2007)

2.3 Sakkyndig

Med sakkyndig menes det i denne oppgaven en person som i kraft av utdanning, oppøvde ferdigheter eller erfaring forventes å ha kunnskap om et spesifikt fagområde ut over det som kan regnes som allmennkunnskap. Hans/hennes kompetanse er samtidig tilstrekkelig til at systemet, offisielt/rettslig, har tillit til den sakkyndiges faglig funderte mening om et forhold eller faktum innen sitt ekspertområde.¹⁴

Det er vanlig at sakkyndige som oppnevnes i straffesaker om sedelighetsforbrytelser er utdannet lege eller psykolog. Ved saker om seksuelle overgrep mot barn er det ikke uvanlig at den sakkyndige er spesialist i barnepsykiatri, barnepsykolog, barnelege, eller terapeut som har erfaring med behandling av barn eller knyttet til arbeidet i barnevernet. Det er likevel ingen krav om godkjent spesialitet og heller ingen krav om autorisasjon eller lignende for å oppnevnes som sakkyndig. I praksis er det imidlertid lagt opp til en etterutdanning for de som ønsker å tjenestegjøre som sakkyndige, med en spesialisering i psykiatri eller klinisk psykologi og deretter et to-trinns kurs.

2.4 Troverdighet

«Troverdighet» er et begrep som ofte brukes i dagliglivet. I følge norsk fremmedordbok¹⁵ er autoritet og kredibilitet andre betegnelser på begrepet «troverdighet». Troverdighet er vanskelig å definere. En engelsk variant lyder som følgende:

«The quality of being believable or worthy of trust»

Troverdighet handler om hvor tillitsvekkende man framstår og er knyttet til en subjektiv oppfattet sannhet.¹⁶ Det innebærer å gi bestemte inntrykk, slik at mottaker eller observatør får en følelse av å kunne stole på uttrykket. Forskningen viser også at hva en person vet, forventninger eller holdninger forut for en beslutning, kan være av avgjørende betydning for hvor troverdig et vitne og/eller tiltalte vurderes.¹⁷

I juridisk sammenheng vil en person som anses troverdig fremstå som om han snakker sant.

Det finnes mange oppfatninger om hvordan en person som ikke er troverdig oppfører seg. Man tror gjerne at en som ikke snakker sant har et annerledes kroppsspråk, som for eksempel

---

¹⁴ Barne- og likestillingsdepartementet

¹⁵ Gundersen (2008)

¹⁶ Bollingmo G.C, May-Len Skilbrei og Ellen Wessel, UDI (2014)

¹⁷ Magnussen (2010)

at en unngår øyekontakt og har generelt mer kroppslig uro. Forskning viser imidlertid at det ikke finnes entydige kriterier som kan avgjøre om hvorvidt en person er troverdig eller ikke. Våre stereotypiske oppfatninger om hvordan man vurderer troverdigheten til en person syns i liten grad å stemme med virkeligheten.¹⁸

DEL 3

3 Bevisvurderingen i straffesaker

Beviskravene for straffeskyld i Norge er meget strenge. Utgangspunktet i norsk rett er at det må foretas en fri bevisbedømmelse basert på alle opplysninger som foreligger i saken.¹⁹ Det gjelder ingen spesielle regler om bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn eller ved vurderingen av disse bevisene. Imidlertid gjelder det særlige regler for avhør av barn, dette vil drøftes nærmere senere i punkt 4.9.

For barn som skal uttale seg om seksuelle overgrep stiller bevisbyrdereglene store krav til barnet. Det kan være vanskelig for et barn gjennom sin vitneforklaring å fortelle om overgrep. Manglende bevis kan føre til henleggelse tidlig i etterforskningsstadiet, men dette betyr ikke at det seksuelle overgrepet ikke har funnet sted eller at barnet har fortalt en løgn. Barn kan ha vært utsatt for overgrep uten at det fører til påtale eller fellende dom fordi bevisene ikke anses tilstrekkelige. Dette gjenspeiles i flere av de dommene som er omtalt i det følgende.

Bevisvurderingen i straffesaker som omhandler seksuelle overgrep mot barn vil i stor grad bygge på forklaringene til fornærmede selv, tiltalte eller andre vitner. Forklaringene som blir gitt fra alle involverte parter kan være viktige og vil belyse de relevante sidene av saken, men det skal foretas en samlet helhetsvurdering av alle momenter som hver for seg kan ha ulik bevisstyrke. En troverdighetsvurdering av den siktedes og fornærmedes forklaring vil således inngå i helhetsvurderingen av øvrige bevis i straffesaken.

Den selvstendige bevisverdien av troverdigheten til den siktede eller fornærmede vil være forholdsvis liten. Dette støttes også av rettspraksis. Et eksempel er gitt i LB-2013-186415 hvor en bestefar ble frifunnet for seksuelle overgrep mot sitt barnebarn. Lagmannsretten uttalte at selv om fornærmede hadde gitt troverdig forklaring, hadde også tiltalte forklart seg konsistent. Tiltaltes forklaring ble også støttet av hans ektefelle, fornærmedes bestemor. Dommen illustrerer at retten foretar en helhetsvurdering av den samlede bevisførsel, og i denne saken synes det at det var bestemorens forklaring som var tungen på vektskålen i valget

---

¹⁸ Magnussen (2010) s.198

¹⁹ Ot.prp. nr.75 s. 88

mellom de to ellers troverdige forklaringer. Et annet eksempel er gitt i 14-149321MED-OST hvor retten kom frem til at det etter en helhetsvurdering av den samlede bevisførsel var bevist utover rimelig tvil at tiltalte hadde foretatt seksuelle handling med barn under 16 år. Tiltalte hadde gjentatte ganger tatt på tre jenter både innenfor og utenfor klærne. Ved bevisbedømmelsen ble det særlig lagt vekt på fornærmedes detaljrike forklaring, klassevenninners forklaringer og to andre vitners forklaringer.

3.1 Nærmere om troverdighetsvurderingen

Seksuelle overgrep mot barn er en type saker der det i mange tilfeller er få objektive bevis og fornærmedes påstand står mot tiltaltes påstand. En vurdering av fornærmedes, vitners og tiltaltes troverdighet blir derfor av avgjørende betydning når et slikt forhold anmeldes.²⁰ Vi har lite direkte kunnskap om vurdering av troverdighet. Tradisjonelt har man operert med begrepet «troverdighetsvurdering» innenfor rettspleien, men begrepet er ikke legaldefinert i den norske lovgivningen.

Troverdighetsvurderingen innebærer at forklaringer til alle involverte parter og hvordan denne legges fram, i sin helhet inngår i troverdighetsvurderingen, sammen med en rekke andre momenter som for eksempel legeerklæringer, uttalelser fra helstasjoner og lærere og/eller andre vitner.

Troverdighetsvurderingen er altså en del av bevisvurderingen- av å fastlegge faktagrunnlaget. Bevisvurderingen er et kritisk punkt i saken da det som vektlegges her vil danne grunnlaget for den konkrete avgjørelsen. Troverdighetsvurderingen vil kunne utgjøre kjernen i avgjørelsen. Men ofte vil de andre bevisene også ha direkte innvirkning på hvilken troverdighet den enkelte har. Er det for eksempel funnet DNA fra tiltalte på et sted han nekter for å ha vært, vil det kunne gå direkte på tiltaltes troverdighet, om det ikke finnes andre tilforlatelige grunner til at hans DNA har vært på avveie.

Det er imidlertid viktig å ha med seg at før domstolene får anledning til å vurdere troverdighet, blir troverdighet også vurdert av andre på mange ulike nivåer. Det kan begynne med at barnet sier noe til en lærer på skolen, videre til at barnet må forklare seg til barnevernet og deretter skal barnet forklare seg på etterforskningsstadiet. Ulike fagfolk vil på en eller annen måte ha vurdert troverdigheten av barnets uttalelse før det neste leddet blir koplet inn. Mange saker stopper altså lenge før retten får mulighet til å gjøre sin helhetsvurdering.

---

²⁰ www.forskning.no og Rt.2011 side 641

Troverdighetsvurderingen av fornærmedes forklaring vil i svært mange tilfeller også ta i betraktning den tiltaltes troverdighet, og omvendt. Dommeren vil alltid gjøre dette hvor det er motstrid mellom tiltaltes og fornærmedes forklaring. Et eksempel er gitt i TOSLO-2007-98822, hvor en 32 år gammel mann ble dømt for vold og seksuelle overgrep mot kone og barn over en periode på 12 år. Retten foretok en vurdering av både tiltaltes og fornærmedes troverdighet. Tiltalte benektet enhver form for mishandling av kone og barn. Hans forklaring var at fornærmede kunne finne på hva som helst for å få oppholdstillatelse i Norge og at barnas forklaring var instruert av mor.

Når retten foretok en nærmere vurdering av tiltaltes forklaring ble det vist til at det på den ene siden var samtlige vitner som støttet hans forklaring og heller ikke barnas skole personale, helsestasjon eller lignende instanser hadde observert noe. Imidlertid hadde tiltalte endret sin historie om enkelte hendelser etter at en legeerklæring motbeviste hans forklaring om fysiske skader på kona, det ble vist til vitner som gikk altfor langt for å beskytte tiltalte med lite tillitsvekkende forklaringer, samt at tiltaltes norske kone vitnet om hans aggressive natur, noe som etter en samlet vurdering svekket tiltaltes troverdighet. Ved vurdering av fornærmedes troverdighet viste retten til at hennes forklaring var detaljrik og omfattende. Hun hadde forklart seg sammenfallende til politiet, krisesenteret, leger, psykoterapeutisk behandlere osv. Etter en samlet vurdering mente retten at det var usannsynlig at fornærmede hadde funnet på noe av dette. Hun hadde også enkelte fysiske skader som støttet hennes forklaring og psykoterapeuten uttalte at hun aldri i sin praksis hadde sett tydeligere tegn på PTSD. En psykolog og en psykologpraktikant vitnet i retten og foretok en vurdering av fornærmedes troverdighet. De uttalte at fornærmede var svært preget av hendelsene gjennom årene, at det ble nødvendig med flere pauser når hun fortalte om hendelsene, hun hadde vondt i hodet og klarte ikke å puste ordentlig når hun fortalte sin historie. De mente at det ikke var noen grunn til å tvile på at det fornærmede fortalte om hendelsene var sant. Etter en samlet vurdering fremsto fornærmede som troverdig.

Som nevnt tidligere er ikke troverdighetsvurderingen legaldefinert i den norske lovgivningen. Ettersom troverdighetsvurderingen benyttes av både rettens aktører og andre fagfolk vil det være hensiktsmessig å vise til forskning som er gjort på området.

Forskning viser at det ikke alltid er hva vitnet forteller som er viktig for troverdigheten, men i større grad måten vitnet gjengir sin forklaring på. Momenter som kan påvirke vurdering av tiltaltes eller fornærmedes troverdighet er måten tiltalte eller fornærmede opptrer på, inntrykket retten får i helhet av fornærmedes og tiltaltes forklaring, om hvorvidt forklaringene er

usammenhengende og klønete, og om forklaringene kan støttes av andre vitner.²¹ Dette illustreres også ved dommen nevnt tidligere. Her viste retten til at fornærmedes forklaring var detaljrik og sammenfattende, og de rettsoppnevnte sakkyndige som foretok vurdering av fornærmedes troverdighet viste til at fornærmede var en kvinne som var usedvanlig preget og det var usannsynlig at hun hadde kommet med oppspinn om overgrepene. Mens tiltaltes forklaring fremsto som mindre troverdig når legeerklæringen kunne motbevise hans forklaringer om de fysiske skadene på kona. Dommen er eksempel på at sammenhengende og detaljrik forklaring som også støttet av øvrige vitner, benyttes av retten som et moment for å vurdere om forklaringen eller parten er troverdig.

Eksemplene nevnt ovenfor gir et inntrykk av at domstolene legger vekt på detaljene i fremstillingen til fornærmede eller tiltalte ved troverdighetsvurderingen. Det er likevel viktig å bemerke seg at en sammenhengende og detaljrik forklaring alene vil ikke kunne indikere om fornærmede eller tiltalte er troverdig. Det kan foreligge flere forhold som til sammen fører til at de involverte parter anses som troverdige ved rettens vurdering.

Det er viktig å skille troverdighet og sannhet fra hverandre. Selv om troverdighet og sannhet ikke er det samme, vil sannhet være et ledd i troverdighetsvurderingen. Det inngår i troverdighetsvurderingen å skille de riktige historiene fra de uriktige.²²

3.2 Vitnepsykologi

Det er psykologien, og spesielt vitnepsykologien som har gitt viktige bidrag til beskrivelsen av innholdet i troverdighetsvurderingen.

Vitnepsykologi handler om dagliglivets psykologi. Det handler om hvordan vi observerer og fortolker hendelser og hvordan vi senere gjenforteller disse.²³ Vitnepsykologiens bidrag til vurdering av troverdighet ligger blant annet i retningslinjer for hvordan uttrykksformer kan analyseres og tolkes.²⁴ Den forteller oss at når to personer har forskjellige oppfatninger om hva som har skjedd, eller to ulike oppfatninger om hvem som skal ha sagt hva, betyr ikke det nødvendigvis at den eller den andre lyver.²⁵

---

²¹ Magnussen (2010) s. 202-205.

²² G.C. Bollingmo, M.Skilbrei og E. Wessel, «Troverdighetsvurderinger: Søkerens forklaring som bevis i saker om beskyttelse (asyl)», kapittel 3 side 21-22, 2014.

²³ Magnussen (2010) s. 37

²⁴ L.Skjærvik «Barns troverdighet i seksuelle overgrepssaker», side 48-49.

²⁵ Magnussen (2010)s. 38

Studier av hukommelser for personer man har truffet tilfeldig viser at hukommelsen er meget dårlig selv når den er testet umiddelbart etter, og selv når man får anledning til å plukke ut personen fra bilder. Det er ikke slik at hukommelsen blir bedre og bedre som tiden går.²⁶

I rettslig sammenheng stilles det enkelte ganger krav til vitner om å kunne gjengi nøyaktig det som skjedde, hvem som gjorde hva, beskrivelse av omgivelsene osv. Ikke sjeldent vil vitnene snakke om en situasjon som kan ligge uker, måneder eller år tilbake i tid. I tillegg til at hendelsene er traumatiske og skremmende er de typisk uoversiktlige. Forskning viser at barn som utsettes for traumatiske hendelser typisk seksuelt eller fysisk misbruk, vil huske hendelsene over lang tid.²⁷

3.3 Barns troverdighet

Når et barn skal uttale seg om seksuelle overgrep oppstår en rekke problemstillinger knyttet til barnets troverdighet. Å foreta en troverdighetsvurdering hos barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep vil være mer utfordrende enn for eksempel hos voksne.

Gjenforteller barn alltid sant om seksuelle overgrep? Hvor pålitelige er utsagn barn kommer med? Kan uttalelsene være preget av lojalitetskonflikt mellom foreldre eller noen andre barnet har tilknytning til? I hvilken grad er barnet blitt påvirket av press eller manipulasjon fra for eksempel foreldre og/eller politiet? Kan rettsapparatet legge barns forklaringer til grunn eller må de avvises fordi det er knyttet for mange feilvurderinger til dem?

En undersøkelse gjort i 2006 for Redd Barna²⁸ ble ni voksne som selv hadde vært utsatt for seksuelle overgrep mot barn, spurt om barns troverdighet. Det ble blant annet uttalt følgende:

«Vi må tro på barna, for det er fryktelig få som finner på slike ting»

«Det er ikke lett for barna å finne på dette på egen hånd»

«[...] Det går an å fantasere om ting. Men ikke om voksne ting, som en ikke kjenner til».

Generelt kan man si at barn lyver seg gjerne ut av problemer og ikke inn i dem. For at barn skal være i stand til å lyve, må de også ha kunnskap om det de lyver om. Når barn lyver, lyver

---

²⁶ Magnussen (2010) s. 84

²⁷ Magnussen (2010) s. 99-116

²⁸ Margrethe Wiede Aasland, «Hvordan hadde du det? Incestutsattes beretninger om samvær med overgriper», punkt 4.10, Redd Barna – rapport 08/2005

de om noe som er kjent for dem. Barn forteller også ofte mindre enn det som virkelig har skjedd da de kan være redde for reaksjonen til de voksne eller føle skyld og skam.²⁹

I januar 1994 ble barnehageassistenten Ulf Hammern frikjent for tiltalen om seksuelle overgrep mot barn i Botngård barnehage i Bjugn. 61 barn var mistenkt for å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep og 30 voksne var utpekt som mulige overgripere. Beskyldningene var groteske, som blant annet dukking av barns hode i toalett, oralsex, binding av barn og overgripere som opptrådte med masker. Frifinnelsen endret ikke på overbevisningen om at overgrepene hadde funnet sted. Slike rettsaker kan gi antydning om at barn ikke er troverdige vitner og at deres forklaringer om seksuelle overgrep ikke er pålitelige. Etter Bjugn-saken skjedde det en endring i holdningen til barns troverdighet i saker om seksuelle overgrep. Man har i etterkant av Bjugn- saken stilt seg mer kritisk til barns troverdighet ved seksuelle overgrep.

Bakgrunnen for at troverdighetsvurderingen byr på særlige utfordringer når det gjelder barn, er at deres troverdighet lett kan trekkes i tvil. Generelt har barn dårligere oppfattelsesevne enn voksne- mindre kunnskap og forståelse som forutsetning for observasjon. Barns utsagn kan angripes ut fra både nøyaktighet og validitet. Bevisførsel om barnets troverdighet inngår som en del av begrunnelsen for domfellelse. Det kan oppleves som truende og traumatisk for barnet bare å huske overgrepet.³⁰ Videre er barns evne til å skille mellom virkelighet og fantasi vesentlig i vurderingen av troverdigheten i deres utsagn. I vitneutsagn har man enkelte ganger fått høre svært fantasifulle forklaringer fra barn. Barn har ofte mangelfull forståelse av begreper og relasjoner. De kan bruke begreper feil og gjengi relasjoner feilaktig. De kan ha et annet logisk fundament enn den voksne i sin oppfattelse. Alle disse elementene kan være med på å skape tvil om barnets troverdighet.

Forskning forteller oss at barns forklaringer og historier kan komme på avveie og det ikke er lett å skille fantasihistorier fra virkelige historier på grunnlag av hvordan barnet fremstår eller hvor troverdig barnet virker. Ved troverdighetsvurdering av et barns forklaring bør en helst vurdere primærsituasjonen – når historien første gang ble fortalt.³¹

Gjennom en rekke psykologiske eksperimenter er barns hukommelse forsøkt kartlagt. Hvor godt et barn kan gjengi det som har skjedd beror på ulike faktorer som alder, barnets egen forståelse av det som har skjedd, barnets følelsesmessige reaksjon og foreldrenes oppførsel.³² Selv små barn kan huske og gi korrekte gjenfortellinger av ting de har sett og opplevd. Et ek-

---

²⁹ Aasland (2014) s. 42-44.

³⁰ Line Skjærvik, «Barns troverdighet i seksuelle overgrepssaker», side 16-19.

³¹ Lindboe (1994) s. 21-25

³² Hennum (1999) s. 164

sempel er overgrepet på den sju år gamle engelske jenta Rachel W. Den 4. februar 1990 ble Rachel fanget, dyttet inn i bagasjerommet på en bil og kjørt til et øde skogsområde hvor hun ble voldtatt og forsøkt kvalt. Rachel overlevde og fortalte politiet at mens hun lå i bagasjerommet hadde det kommet inn litt lys, som gjorde at hun kunne se tingene som lå rundt henne. Overfor politiet ga hun en detaljert beskrivelse av tingene og hvordan gjerningsmannen så ut. På bakgrunn av dette klarte politiet å finne til riktig gjerningsmann.³³

Selv om barn kan være sannferdige vitner, er det likevel knyttet mye usikkerhet rundt deres troverdighet. Forskning og ny kunnskap viser imidlertid at barn i stor grad er svært troverdige vitner. Usikkerheten rundt barns troverdighet er likevel ikke helt borte. Det har vært diskutert hvorvidt enkelte kriterier kan settes ved vurderingen av barns troverdighet. Imidlertid har man kommet frem til at slike kriterier risikerer å bli for generelle slik at de ikke gir konkret veiledning i vurderingen eller at de blir så spesifikke at de ikke gir adgang til ulike forklaringer som finnes.³⁴

Et eksempel som illustrerer utfordringene ved barns troverdighet er en avgjørelse som dreide seg om skyldspørsmålet, hvor en stefar var tiltalt for seksuell omgang med sin tolv år gamle stedatter. I et av dommens premisser ble det uttalt følgende:

«Også vitnes (jentas) forklaring har virket særdeles troverdig. Allikevel finnes det i det opplyste å foreligge slike omstendigheter, som gjør det betenkelig mot siktedes bestemte og under saken fastholdte benektelse, å anse det for bevist med den nødvendige sikkerhet, at tiltalte har begått de handlinger som han er tiltalt for».

Det fremkommer at rimelig tvil må komme tiltalte til gode og stefaren ble frikjent. Dommen illustrer at troverdighetsvurderingen bare er en del av den samlede bevisvurdering. Sakens øvrige beviser har også innvirkning på den konkrete vurderingen av fornærmedes og tiltaltes troverdighet. De sakkyndige som blir oppnevnt for å vurdere barns troverdighet, skal gjøre retten i stand til å vurdere det enkelte barns utsagn. Den enkelte sakkyndige skal ikke vurdere barnets troverdighet.³⁵ Det er rettens oppgave å vurdere troverdigheten.

Domstolene er enige om at barns forklaringer ofte kan by på tvil og en vurdering av deres troverdighet er en utfordring. Et eksempel er LB-1998-1711, hvor to foreldre ble idømt for seksuelle overgrep mot sine barn og saken ble begjært gjenåpnet etter at et av barna noen år

---

³³ Magnussen (2010) s. 216-217

³⁴ Hennum (1999) s. 172-174

³⁵ Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om seksuelle overgrep mot barn (1993-1994)

senere trakk tilbake sin forklaring, og fortalte at de seksuelle overgrepene ikke hadde skjedd. Det ble uttalt følgende om små barn som vitner:

«Det må antas at når mindre barn forklarer seg, vil grensen for hva som er en bevisst uriktig forklaring noen ganger være vanskelig å trekke [...] barns svar på spørsmål kan være motivert av hva barnet oppfatter at den som spør, ønsker som svar».

Det er ikke mulig å gi et konkret svar på gyldigheten av barns forklaringer om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke. Det er likevel bred enighet om at når barn kommer med uttalelser om seksuelle overgrep, må de tas på alvor. De nærmere reglene for bruken av sakkyndige og metodene sakkyndige benytter for å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke vil bli drøftet nærmere i punkt 4.8.

3.4 Vurdering av troverdighet i praksis

Når vurderingen av troverdighet foretas i praksis oppstår en rekke spørsmål.

Hvordan stiller rettsvesenet og påtalemyndighet seg til troverdighet? Hvor troverdig er fornærmedes utsagn om det som har skjedd? Hvor troverdig er tiltaltes utsagn om det som har skjedd? For å svare på disse spørsmålene må det foretas en nærmere redegjørelse av troverdighetsvurderingen i praksis.

En mann ble i 2005 dømt i lagmannsretten til 2 års fengsel for psykisk og fysisk mishandling av ektefelle og en datter.³⁶ Saken gjaldt ikke seksuelle overgrep mot mindreårige og er en gjenopptakelse av en straffesak, men gir likevel en god og overførbar illustrasjon av hvordan troverdighet vurderes av domstolene i praksis. Tiltalte anførte at det forelå nye bevis og/eller omstendigheter som støttet opp mot at domfellelsen var uriktig. Det ble anført at domfellelsen hovedsakelig bygget på mor og datters vitnemål for lagmannsretten; en troverdighetsvurdering. Det ble ført vitner, gode venner av familien, fra forsvarerens side. Alle de uttalte at de ikke hadde merket noe merkelig ved familieforholdene og stilte seg uforstående til påstandene om psykisk og fysisk terror fra tiltalte. Uttalelsene fra vitnene stod i kontrast til det fornærmede hadde sagt, og svekket fornærmedes troverdighet. Retten viste til lagmannsrettens vurdering av fornærmedes troverdighet hvor følgende ble uttalt:

«Lagmannsretten har ved sine vurderinger i hovedsak bygget på de fornærmedes forklaringer [...] At vitnene fra tiltaltes omgangskrets ikke har merket noe påfallende ved familien, tillegger lagmannsretten heller ikke avgjørende betydning. Erfaringsmessig vil ofre [...] ofte holde

---

³⁶ GK-2008-98

de vanskelige forholdene i familien skjult for omgivelsene, og lagmannsretten antar dessuten at slik mishandling sjeldent skjer i påsyn av utenforstående[...] ».

Retten kom frem til at fornærmede var troverdig. Vilklårene for gjenåpning var ikke oppfylt. I dommen går ikke retten inn på en nærmere vurdering av troverdigheten, men fastslår kort det som allerede har blitt sagt i lagmannsretten og bruker det som støtte for sin konklusjon. Og det som dommen konkret illustrerer er troverdighetsvurderingen i praksis.

I den velkjente Vågå-saken (Ordfører-saken) ble fornærmedes troverdighet utfordret.³⁷ Saken vekket stor oppmerksomhet i norsk media. Den 53 år gamle daværende ordfører i Vågå ble siktet for seksuelle omgang med jente på 13 år og deretter mange samleier mens hun var mellom 14 år og 16 år. I straffutmålingen ble det lagt vekt på at overgrepene besto i samleier, tidsrammen, aldersforskjellen, misbruk av tillitt og at det ikke ble brukt prevensjon. Tiltalte og fornærmede hadde motstridende forklaringer på om de hadde hatt seksuelt forhold.

Det ble anført at de opplysningene som ble fremlagt i retten var egnet til å si noe om fornærmedes troverdighet og trekke den i tvil. I retten uttalte tiltalte at fornærmede tidligere hadde kommet med uriktige påstander. Han forklarte i retten at han var bekymret for fornærmedes forhold til sannheten og hennes forhold til seksualitet. Jenta hadde spurt han om ulike samleiestillinger og blant annet hadde hun kommet med uriktige påstander om at tiltalte og hans kone, B, skulle skilles og hva som hadde skjedd på en fest. Også tiltaltes kone, B, sa det hendte hun var i tvil om fornærmede snakket sant om forskjellige episoder som ble beskrevet. Også flere vitner hadde meninger om jentas troverdighet. Samlet sett ble det fremholdt at det var tvil ved fornærmedes troverdighet. Ettersom saken vekket stor oppmerksomhet ble jentas troverdighet også utfordret av media. Fagfolk og tiltaltes forsvarer uttalte i media at enhver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode og det ble advart om en dom basert alene på troverdighet.³⁸

Retten kom likevel frem til at fornærmede var troverdig. Det ble understreket at fornærmede var mye hos tiltalte, slik at mange av vitnene som hadde observert dem sammen, var tiltaltes og fornærmedes venner og familie. Tiltalte kunne ikke gi konkrete eksempler på når fornærmede hadde løyet for ham. Det forelå heller ikke noen vitneforklaringer eller andre bevis i saken som var egnet til å svekke fornærmedes troverdighet. Tiltaltes Skype-meldinger og historiene som ble diktet opp, tilsa at tiltalte ikke hadde noen reell og begrunnet frykt for at fornærmede ikke var troverdig.

---

³⁷ TSGUD-2012-57506-5

³⁸ www.aftenposten.no

Dommen illustrerer hvordan retten tar standpunkt til uttalelsene fra alle involverte parter for å vurdere troverdigheten. I denne saken stod troverdighetsvurderingen av jentas forklaring og ordførerens forklaring sentralt. Dommeren vurderte alt som hadde kommet frem gjennom avhør av den fornærmede, tiltalte og 52 vitner, deriblant venninner, foreldre, leger og psykologer som på nært hold hadde sett jentas reaksjoner.

Et annet eksempel på en konkret troverdighetsvurdering foretatt av retten, finner vi i LB-2013-186415 hvor tiltalte ble enstemmig frifunnet for seksuelle omgang med barnebarn på 9 år. Fornærmede hadde tatt kontakt med sin far ved leggetid da hun ikke fikk sove og fortalt at bestefaren hadde slikket henne og også hatt fingrene sine samme sted. Bestefaren bestridte at det hele hadde skjedd. Lagmannsretten bemerket at selv om fornærmede hadde gitt troverdig forklaring, hadde også tiltalte forklart seg konsistent. Tiltaltes forklaring ble også støttet av hans ektefelle, fornærmedes bestemor. I sin forklaring hadde jenta fortalt om to overnattingsbesøk hos besteforeldrene. Den første krenkelsen fant sted på bestefarens soverom da hun gikk ned for å si god natt og i det andre tilfellet forklarte hun at bestemor var nede i vaske-rommet da bestefaren tok henne på fanget og hadde fingrene i skrittet hennes mens de så på tv oppe i stua. Kona, bestemoren til fornærmede, forklarte at hennes ektemann ikke kan ha hatt noen anledning til å gjennomføre de krenkelser som ble beskrevet i tiltalen. Om det første tilfellet forklarte hun at det oppstod putekrig mellom jenta og tiltalte. Om det andre tilfellet mener hun bestemt at hun ikke var i vaskerommet slik fornærmede forklarte. Hun understreket at hun ikke pleide å gjøre slikt arbeid når barnebarna var på besøk. Fornærmede hadde heller ikke sagt noe til henne om hendelsen, noe som hadde vært naturlig med tanke på deres nære forhold.

Dommen viser at retten legger til grunn at både tiltalte og fornærmede har en detaljrik forklaring om hendelsesforløpene. Likevel kommer retten frem til at tiltalte skulle frifinnes. Etter min oppfatning kommer retten frem til at fornærmedes historie ikke er troverdig nok, det vil si at den ikke fyller beviskravene om at det skal være utenfor enhver rimelig tvil at tiltalte har gjort som beskrevet i tiltalen. Dommen illustrerer at retten foretar en helhetsvurdering av den samlede bevisførsel, og troverdighetsvurderingen er en del av denne helhetsvurderingen, og selv om fornærmede har en konsistent forklaring vil ikke det nødvendigvis føre til at tiltalte blir domfelt.

I 14-149321MED-OST kom retten frem til at det etter en helhetsvurdering av den samlede bevisførsel var bevist utover rimelig tvil at tiltalte hadde foretatt seksuelle handling med barn under 16 år. Tiltalte hadde i en periode fra 2006-2012 ved flere anledninger tatt på tre jenters bryster og underliv med hånden innenfor og utenfor klærne. Ved bevisbedømmelsen ble det særlig lagt vekt på fornærmedes detaljrike forklaring, som retten vurderte som troverdig. Ret-

ten la også vekt på to vitners forklaring, samt flere klassevenninner som uttalte at de hadde fått informasjon om at tiltalte hadde utført seksuelle handlinger mot fornærmede.

Både LB-2013-186415 og 14-149321MED-OST er dommer som illustrerer at retten ved vurdering av fornærmedes troverdighet ofte trekker inn andre vitner som kan uttale seg om forholdene. I LB-2013-186415 hadde tiltaltes ektefelle uttalt at en av hendelsene som fornærmede beskrev ikke kunne stemme da hun ikke befant seg på stedet, slik fornærmede hadde fortalt. Dette ble tydeligvis vektlagt av retten når det ble tatt stilling til fornærmedes troverdighet. Selv om fornærmede kom med en troverdig forklaring, var det tiltaltes forklaring sammenholdt med tiltaltes ektefelles forklaring som veide tyngre. I den andre saken hadde blant annet klassevenninner og to andre vitner uttalt seg om de hendelsene fornærmede hadde fortalt om. Klassevenninnene hadde visst om forholdene før saken ble anmeldt til politiet. Her viser også retten at andre vitner enn fornærmedes forklaring får innvirkning på troverdighetsvurderingen av tiltalte og fornærmede.

Alle dommene som er nevnt som eksempler viser at retten foretar en samlet bevisvurdering hvor tiltalte og fornærmedes troverdighet står sentralt, men hvor deres uttalelser også vurderes opp mot andre bevis i saken.

Del 4 SAKKYNDIGE

4 Bruk av sakkyndige

Regler om bruken av sakkyndige i straffesaker er fastslått i straffeprosesslovens kapittel 11.

Bruken av sakkyndige reiser mange problemstillinger. Det vil oppstå spørsmål omkring vurderingens verdi. Dette vil blant annet være hvorvidt den sakkyndige bygger sin oppfatning og konklusjon på relevant informasjon, i hvilken grad man kan stole på nøyaktigheten av den informasjonen som ligger til grunn for vurderingen, og spørsmål om metodene som benyttes er logiske eller forståelig i forhold til vurderingsgrunnlaget.

For å svare på disse spørsmålene, skal jeg i det følgende redegjøre for bruken av sakkyndige, hensikten med sakkyndige, valg av sakkyndige, opprettelsen av mandat, sakkyndig arbeid i domstolene og til slutt metoden sakkyndige benytter for å avdekke seksuelle overgrep.

Det er hensiktsmessig å skille mellom sakkyndige som foretar fysiologiske undersøkelser som rent kroppslige undersøkelser og sakkyndige som vurderer troverdigheten av tiltalte og fornærmede.

Medisinsk sakkyndige foretar fysiologiske undersøkelser, og i stor grad vil dette være undersøkelser av fornærmede. Typisk vil en slik undersøkelse bestå av kroppslig undersøkelse, for eksempel å undersøke kroppens hulrom. En slik undersøkelse vil ha hensikt å bringe på det rene om det er fysiske skader på fornærmedes kropp som kan indikere om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke.³⁹ Den gruppen sakkyndige som sier noe om tiltaltes og fornærmedes troverdighet (for eksempel psykologer) er den gruppen sakkyndige som er sentral for denne oppgaven.

En problemstilling som kommer opp i forkant av sakkyndiges rolle i troverdighetsvurderingen, er hva som skal til for at det oppnevnes sakkyndig. Oppnevning av sakkyndige er ikke en sentral problemstilling, men det vil være naturlig å gi en kort redegjørelse for oppnevning av sakkyndige da jeg vil komme litt inn på temaet enkelte ganger da det er relevant.

Rollen som sakkyndig er knyttet til myndighetsutøvelse, inngripen i privatlivets fred både for barnet og foreldrene. Sakkyndige kan trekkes inn på flere måter i straffesaker. Rettens beslutninger i forhold til sakkyndige vil ligge på flere plan. Retten må ta stilling til om det skal oppnevnes sakkyndig, det må besluttes hvilket mandat den sakkyndige skal ha, og om en eller flere konkrete personer må formelt oppnevnes til å utføre oppdraget.

4.1 De prosessuelle regler for oppnevning av sakkyndige

Hovedsakelig vil sakkyndige være engasjert av politi/påtalemyndighet under etterforskningen, de kan være oppnevnt av en av partene eller oppnevnt av retten. En sakkyndig som utfører arbeid på vegne av en av partene eller barneverntjenesten er «engasjert», mens en som opptrer på vegne av fylkesnemnda eller domstol er «oppnevnt».⁴⁰ Enkelte typer av sakkyndige undersøkelser er særlig regulert i loven. Dette gjelder rettspsykiatriske erklæringer og sakkyndig likundersøkelse.⁴¹

4.2 Behovet for sakkyndige

Det generelle spørsmålet om oppnevning av sakkyndige i saker om seksuelle overgrep mot barn er behandlet i blant annet Rt.1992 side 1231. Her ble det blant annet uttalt at saker om seksuelle overgrep mot barn er saker som er «[...] meget inngripende for de involverte, og det må stilles strenge krav til saksbehandlingen, blant annet ut fra hensynet til tiltaltes rettssikkerhet. Barnets forklaring vil regelmessig være det sentrale bevis i slike saker, og det vil være

---

³⁹ Hennum (1999) s. 208-209

⁴⁰ Barne- og likestillingsdepartementet

⁴¹ Straffeprosessloven av 22.mai 1981 §§ 165 og 228

*behov for å vurdere barnets uttalelser og troverdighet i lys av kunnskap og erfaring om barn og deres utvikling».*⁴²

Rt. 2003 side 383 er et annet eksempel hvor retten uttalte seg om bruken av sakkyndige i straffesaker. Saken gjaldt spørsmål om oppnevning av sakkyndig til vurdering av fornærmedes troverdighet etter at en mann ble dømt i tingretten for å ha fått en seks år gammel jente til å beføle seg. I forbindelse med ankeforhandling for lagmannsretten begjærte han oppnevnt en sakkyndig for å vurdere troverdigheten av fornærmedes forklaring. Det ble anført at det av hensyn til tiltaltes rettssikkerhet var nødvendig med en rettsoppnevnt sakkyndig som kunne uttale seg om troverdigheten av fornærmedes forklaring i dommeravhøret. Uten slik oppnevning vil ikke retten ha de nødvendige forutsetninger for å vurdere fornærmedes troverdighet. Selv om retten skal foreta den konkrete bevisvurderingen, vil en sakkyndig kunne henlede oppmerksomheten mot de faremomenter som generelt foreligger ved barns vitneuttalelser.

I Rt. 1992 side 1231 kom retten også frem til at det ikke var begått noen saksbehandlingsfeil når det ikke var oppnevnt sakkyndige for å uttale seg om barnets troverdighet.⁴³ Saken omhandlet en 39 år gammel mann som ble dømt til fengsel i ett år og ni måneder for utuktig omgang med sin datter da hun var to-tre år. Det ble anført at det burde ha vært oppnevnt sakkyndige og at lagmannsretten ikke hadde sørget for tilfredsstillende opplysning av saken, jf.strpl. § 294. Forsvareren anførte at anklagen om incest ble fremsatt av barnets mor på et tidspunkt da det var konflikt mellom domfelte og henne. Forsvarer fremsatte videre påstand om at det burde ha vært oppnevnt sakkyndige som ikke hadde deltatt i forbindelse med etterforskningen av saken eller behandlingen av barnet. Dels måtte det være behov for slik uavhengig sakkyndig vurdering av innholdet i barnets uttalelser og av hennes troverdighet. Dels tilsa sprik i de fremlagte legeuttalelser om medisinske funn at sakkyndig burde oppnevnes. Påtalemyndigheten på sin side gjorde gjeldende at saken hadde fått grundig og betryggende behandling i lagmannsretten. På etterforskningsstadiet hadde påtalemyndigheten hentet inn uttalelse fra en psykolog som ikke ellers hadde hatt noe med saken å gjøre. Psykologen uttalte seg om bevisene i saken ut fra en alminnelig erfaring om barns troverdighet og det var ingen grunn til å trekke inn psykologen under hovedforhandlingen.

Dommeren uttalte at bevisførselen i saker om seksuelle overgrep mot barn ikke er gitt særregler om bruken av sakkyndige. Etter lovens alminnelige regler vil det i utgangspunktet bero på en vurdering i det enkelte tilfelle om det er behov for sakkyndig bistand. Hvor det begjæres oppnevnt sakkyndige, må retten ta stilling til spørsmålet. Men selv om det ikke fremkommer

---

⁴² Rt.1992 side 1231, side 1233.

⁴³ Rt.1992 side 1231

noen slik begjæring, er dette ikke avgjørende for retten, som har et selvstendig ansvar for sakens opplysning. Det var ikke tvil om at barns forklaring vil regelmessig være sentral bevis i slike saker og det vil være behov for å vurdere barnets uttalelser og troverdighet i lys av kunnskap og erfaring om barn og deres utvikling. Ikke minst gjelder dette når det dreier seg om så små barn. Retten kom likevel frem at det ikke er grunn til å fravike utgangspunktet om at det er rettens oppgave å vurdere et vitnes troverdighet og det var ikke begått saksbehandlingsfeil når sakkyndige ikke var oppnevnt.

Begge dommene brukt som eksempler sier noe om bruken av sakkyndige i straffesaker. I den første dommen sier retten at det i enkelte saker kan være behov for å bruke sakkyndige, men det er rettens oppgave å vurdere troverdighet. For å underbygge støtte i sin argumentasjon viste retten til Rt.1992 side 1231, hvor retten også kom frem til at det ikke var begått en saksbehandlingsfeil når det ikke var brukt sakkyndige. I den andre dommen gir retten en mer detaljert redegjørelse for hvorfor bruken av sakkyndige ikke vil være en feil. Her sier retten også at det i utgangspunktet er behov for å bruke sakkyndige der retten trenger bistand til sin vurdering, men velge ikke å bruke sakkyndige vil ikke være en saksbehandlingsfeil.

Dommene illustrerer at utgangspunktet for bruken av sakkyndige er klart: Det kan være behov for å bruke sakkyndige ved saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, men det er ikke en saksbehandlingsfeil dersom sakkyndige ikke brukes.

4.3 Hensikten med sakkyndige

Bakgrunnen for reglene om bruk av sakkyndige i det norske rettssystemet, er at de sakkyndige kan være med å bidra med sin profesjonelle hjelp som retten mangler, slik at avgjørelsesgrunnlaget blir bedre. Den sakkyndiges oppgave er å legge frem sine vurderinger av det tema som er den sakkyndiges oppdrag. Etter loven har man som sakkyndig formelt sett plikt til å ta imot oppdrag som sakkyndig, men retten bør spørre om han er villig. Bestemmelsen er regulert i straffeprosesslovens § 138 som lyder som følgende:

«Enhver som retten oppnevner til å gjøre tjeneste som sakkyndig, plikter å påta seg vervet. Før retten oppnevner noen som sakkyndig, bør den som regel spørre om han er villig. Erklærer han seg uvillig, bør han ikke oppnevnes om det er anledning til å oppnevne en annen. Sakkyndig har rett til godtgjørelse etter særskilt lov»

Etter strpl.§ 148 kan påtalemyndigheten søke bistand hos sakkyndige til bruk for etterforskningen. På dette stadiet inngår de sakkyndige erklæringer og rapporter i det samlede etterforskningsmaterialet som danner grunnlag for avgjørelsen av påtalespørsmålet. I alvorlige volds- og sedelighetssaker vil det ofte være behov for å innhente rettsmedisinske erklæringer

og foreta rettsmedisinske undersøkelser. Det dreier seg både om fagkyndig sikring av spor og faglige vurderinger av ulike spørsmål.⁴⁴

Det er ikke uvanlig at de sakkyndige som oppnevnes er leger eller psykologer, men lovgiver har ikke oppstilt noen formelle kompetansekrav. Vanligvis vil de som brukes som sakkyndige i sedelighetsforbrytelser mot barn har spesiell erfaring med barn og kunnskap om deres psykologi og atferd, se punkt 2.3.

4.4 Valg av sakkyndige

Det foreligger ingen retningslinjer for hvem som kvalifiseres som sakkyndig, eller krav til vitenskapelig dokumentasjon i sakkyndige erklæringer.

Hovedregelen er at det skal være én sakkyndig, med mindre retten finner det er behov for flere. Strpl.§139 har følgende ordlyd:

«Det oppnevnes én sakkyndig, med mindre retten finner at saken krever to eller flere sakkyndige. Retten kan oppnevne nye sakkyndige ved siden av den eller de først oppnevnte, når den finner det påkrevet»

Tidligere var lovens ordning at det i utgangspunktet skulle være to sakkyndige, men dette ble endret i 1994. Det er også retten som avgjør hvem som skal oppnevnes. Strpl.§ 141 første ledd fastslår at de sakkyndige partene er enige om, og som aksepterer det, som regel skal oppnevnes. Men partenes enighet binder ikke retten. For retten er det avgjørende å finne frem til de best egnede sakkyndige.⁴⁵

Retten vil forespørre den sakkyndige om han er villig til å ta på seg oppdraget, hvis det ikke foreligger opplysninger om dette fra før. Motvillige sakkyndige vil ikke bli oppnevnt. Lovgivningen har regler om habilitet for sakkyndige som setter grenser for hvem som kan oppnevnes. For straffesaker er det regulert i straffeprosesslovens § 142. Disse reglene viser til reglene i domstolloven (§§106 og 108). Det er rettens oppgave å ta stilling til om den foreslåtte sakkyndige er inhabil. Den sakkyndige må straks ta opp spørsmål med retten, dersom han ser at han eller en annen form for tilknytning til partene i saken som kan reise tvil om habiliteten.

---

⁴⁴ NOU 2001:12 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker, side 56-57

⁴⁵ Rt.1978 side 876

4.5 Opprettelsen av mandat

Ved bruk av sakkyndighet er det oppdragsgivers ansvar å klarlegge hva man søker bistand til og hva det forventes at den sakkyndige skal redegjøre for. Det er derfor en forutsetning at påtalemyndigheten ved innhenting av rettsmedisinske sakkyndigerklæringer utarbeider et konkret- og gjerne detaljert- mandat.

Et mandat vil gi den sakkyndige en angivelse av hvilke forhold som skal utredes. På den måten unngår man at den sakkyndige går utenfor sitt kompetanseområde eller berører andre spørsmål.⁴⁶ Etter strpl.§ 142 a skal retten fastsette skriftlig mandat om hva den sakkyndige skal utrede. Skjer det endringer i mandatet, skal dette også skje skriftlig. Retten kan videre pålegge påtalemyndigheten, bistandsadvokaten eller forsvareren å utarbeide forslag til mandat eller til endring i mandatet.

Loven har utover dette ikke regler om utformingen av mandatet. Vanligvis vil det fra den som begjærer oppnevning foreligge et forslag til mandat eller en angivelse av hvorfor sakkyndige ønskes oppnevnt. Retten vil ha sakens dokumenter til rådighet i forbindelse med oppnevningen. I praksis styres derfor utformingen av mandatet av den part som begjærer sakkyndig oppnevnt.

4.6 Sakkyndig arbeid i domstolene

Domstolene må forstå bevisene i saken for at avgjørelsesgrunnlaget skal bli så riktig som mulig. Sakkyndiges erklæringer får ofte en egentynge og blir ofte karakterisert som autorative bevis.⁴⁷ Å sikre god faglig standard på sakkyndige rapporter i slike saker er derfor viktig. Det er gitt videre veiledende retningslinjer for sakkyndig arbeid i barnevernssaker for barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolen.⁴⁸ De undersøkelser som gjøres og de beslutninger som tas i saker om seksuelle overgrep mot barn, kan få avgjørende betydning i en straffesak.

Hva erklæringen fra sakkyndige skal inneholde og hvordan en sakkyndig skal gå frem er det ingen formelle krav om.⁴⁹ Mandatet er som regel utgangspunktet og det er klart at den sakkyndige ikke skal gå utenfor den.

Men de rettslige aktørene kan likevel føre en viss form for kontroll av de sakkyndiges erklæringer, ved å stille de rette spørsmålene. Det kan kontrolleres om det er sammenheng mellom

---

⁴⁶ NOU 2001:12 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker, side 56-57

⁴⁷ NOU 2014:10 «Skyldene, sakkyndighet og samfunnsvern», dato 2014-10-28, side 54-55

⁴⁸ Barne- og likestillingsdepartementet, «Veiledende retningslinjer for sakkyndig arbeid i barnevernssaker for barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolen»

⁴⁹ NOU 2001:12 «Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker»

premisser og konklusjon. Det er en forutsetning for en tilfredsstillende kontroll fra rettens side at de sakkyndige gir tydelig og klart uttrykk for den usikkerhet de selv måtte ha, hva enten den knytter seg til det faktum de bygger erklæringen på, eller til den medisinske diagnose de er kommet frem til. Det finnes en rekke eksempler på dette i rettspraksis. I LF-2001-477 ble en ny vurdering av sakkyndiges erklæring tydelig uttrykk for at den medisinske undersøkelsen ikke med sikkerhet kunne si om jenta hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Dommen vil drøftes nærmere i punkt 5.5.

4.7 Metoden for å avdekke seksuelle overgrep

Når sakkyndige skal prøve å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke oppstår en rekke problemstillinger knyttet til sakkyndigarbeidet med å utrede barnets troverdighet.

Hva slags metoder benytter de sakkyndige for å avdekke seksuelle overgrep? Finnes det generelle tegn som viser at barn har vært utsatt for seksuelle overgrep? Hva vektlegger sakkyndige ved avdekking av seksuelle overgrep? Hvordan forholder sakkyndige seg til resultatene de kommer frem til når metodene og tilnærmingen kan være ulik? Er metodene nøyaktige og gir de presise resultater? Finnes det retningslinjer for bruk av metoder for å avdekke seksuelle overgrep? Hvem er i posisjon til å bestemme om seksuelle overgrep er avdekket eller ikke; rettsapparatet eller sakkyndige? Har det skjedd endringer i de metodene sakkyndige bruker for å avdekke seksuelle overgrep mot barn?

I det følgende skal jeg gi en nærmere redegjørelse av de metodene sakkyndige kan benytte for å avdekke seksuelle overgrep mot barn og troverdigheten av deres uttalelser.

4.7.1 Utvikling av metodene

Hvilke metoder den sakkyndige bruker for å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke, vil kunne få konsekvenser for hvor mye informasjon man får fra barnet og påliteligheten av dem. Også her vil etterprøvbarehet av metode og bruken av denne kunne styrke troverdigheten av det barnet har sagt. De seneste årene har det skjedd en gradvis, men betydelig utvikling av metodene og enkelte metoder brukes ikke lenger.

Det bør først og fremst unngås å velge metoder som det senere kan reises kritikk mot, og særlig gjelder dette bruk av ledende og hypotetiske spørsmål. Man må videre forhindre å styre samtalen med barnet ut fra egne holdninger da dette vil kunne svekke barnets troverdighet.⁵⁰ I en slik sammenheng står vedkommende sakkyndig sentral fordi fagpersonens teoretiske kunnskap om seksuelle overgrep og avdekkingsmetoder ikke besittes av domstolene.

---

⁵⁰ Rundskriv G-70/98, side 38

Det vil ofte være vanskelig for barn å snakke om seksuelle overgrep. Avdekking av seksuelle overgrep vil derfor kunne skje gjennom samtaler, observasjon, leketerapi og tegninger, eller en kombinasjon av ulike metoder og tilnærminger, som vil kunne føre til at barn lettere kan fortelle om overgrep(ene).

Barn som utsettes for seksuelle overgrep viser det på forskjellige måter. I veiledningen til hjelpeapparatet, som Sosial- og helsedirektoratet ga ut i 2003, skrives det blant annet om endringer hos atferden til barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep.⁵¹ Det er en del generelle tegn som kan indikere at et barn har vært utsatt for seksuelle overgrep. Symptomene kan blant annet være seksualisert atferd, kunnskap om seksualitet som ikke vil være normal for andre jevnaldrende barn, bruk av seksualiserte ord og uttrykk, angst, sengevæting, mareritt, kjønnssykdommer, lavt selvbilde, selvmordsforsøk, muskelsmerter og underlivssmerter. Imidlertid er det viktig å understreke at disse generelle symptomene likevel må sees i en større sammenheng med andre opplysninger om barnet. Det er sjeldent tilstrekkelig å innhente opplysninger fra én person, en virksomhet eller en undersøkelse alene, og konkludere med at barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep.⁵²

Når sakkyndige benytter tilnæringsmetoder for å avdekke seksuelle overgrep er det viktig å skille mellom forskjellen på den strafferettslige og den terapeutiske siden av barns forklaringer i saker om seksuelle overgrep. Målet med en klinisk observasjon vil være diagnostisering og eventuell behandling, mens en sakkyndig observasjon i rettslig sammenheng er rettet mot avdekking av om spesifikke hendelser har funnet sted. I en sakkyndig observasjon er det altså avdekking som står sentralt; ikke endring eller bedring. Metodene sakkyndige benytter må tilpasses den juridiske kontekst.

Det er en bred enighet om at sakkyndige vil være fagpersoner som er i en god posisjon til å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke da de har kunnskap som rettens aktører ikke besitter.

4.7.2 Anatomisk korrekte dukker

Tidligere ble det ofte benyttet anatomisk korrekte dukker (heretter forkortet til AKD) når barn skulle fortelle om seksuelle overgrep. De var spesielt beregnet for små barn som enten mang-

---

⁵¹ Sosial- og helsedirektoratet (i samarbeid med Barne- og familiedepartementet), 2003

⁵² Sjøftestad og Andersen (2014), s. 92

let verbale ferdigheter til å beskrive det som hadde skjedd, eller som ikke ønsket å prate om sensitive og emosjonelle erfaringer med en fremmed. AKD ble først tatt i bruk i 1976 og ble antatt for å fungere som et godt verktøy som lettere kunne fremkalle overgrepssminner hos barn. Bruken av AKD har imidlertid vært diskutert og i dag benyttes ikke slike dukker. Bakgrunnen for at AKD ikke lenger benyttes, var at problemet med bruken av denne metoden for avdekking av seksuelle overgrep var at de ble hevdet å være misledende, de var suggestive og lek med dukkene ga stort rom for feiltolkning.

4.7.3 Tegning

Tegning er en metode som tradisjonelt er brukt for traumeutsatte barn; ikke bare for barn utsatt for seksuelle overgrep. Det er en aktivitet barn er kjent og fortrolig med. Forskning viser at tegning lett kan gjenhente opplevelser gjennom motorisk og visuell gjenkjenning ved at barnet skaper egne nonverbale holdepunkter.⁵³ Gamst og Langballes (1993) studie av dommeravhør av barn i forbindelse med mistanke om seksuelle overgrep, viste at i seks av tolv dommeravhør dominerte tegneaktivitet. Tegning er en metode som fortsatt benyttes, men i dag er man bedre klar over at et slikt hjelpemiddel for å avdekke seksuelle overgrep forutsetter et visst nivå av tegneferdigheter hos barnet. Barnets egen forklaring av tegningen er viktig. En analyse av en barnetegning i seg selv, kan fort lede på villspor.

Å benytte seg av tegnesaker ved samtaler med barn om alvorlige ting det er vanskelig å snakke om viser seg også å ha den tilleggseffekten at det kan være lettere å fortelle når man kan sitte å tegne og holde fokus på noe annet enn samtalsituasjonen.

4.7.4 Achenbach System of Empirically Based Assessment og Child Behaviour Checklist

Slik det har blitt problematisert tidligere, er det vanskelig å skille barns forklaringer som er basert på virkelige erfaringer, fra fantasiforklaringer eller feilinformasjon. Man har forsøkt å utvikle metoder som kan hjelpe til i beslutningsprosessen. I dag finnes det standardiserte kartleggingsverktøy som kan være anvendelige for å innhente informasjon om barnet. Et eksempel er Achenbach System of Empirically Based Assessment (ASEBA).⁵⁴ ASEBA- spørreskjemaene er blant de hyppigste brukte standardiserte instrumentene for å innhente informasjon om sosiale ferdigheter, følelsesmessige vansker og atferdsvansker hos barn og ungdom. De har vært brukt i Norge siden 1990- tallet og fylles ut av foreldre, lærere og ungdom.⁵⁵

---

⁵³ Myhren og Steinsbekk (2000) s. 72

⁵⁴ Myhren og Steinsbekk (2000) s. 93

⁵⁵ Heyerdahl og Nøvik/Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening/2012

Et annet eksempel er Child Behaviour Checklist (CBCL) som inngår som en av testene i ASEBA. CBCL skal besvares av omsorgspersonene til barn for å kartlegge kompetanse- og problemområder.⁵⁶

4.7.5 Samtale med barnet

Det ligger mange utfordringer i det å ha samtale med et barn om seksuelle overgrep. Samtalen med barnet har en sentral plass i sakkyndiges arbeid for å avdekke seksuelle overgrep. Målet med barnesamtalene er å få frem barnets perspektiv. Det enkelte barnet har sin unike måte å fortelle om det som har skjedd. Her er det klart at den sakkyndige vil ha bedre kompetanse enn domstolene på ulike terapeutiske tilnærminger.⁵⁷

4.7.6 Nettverkskart

Ikke sjeldent benyttes det nettverkskart som barnet selv kan tegne sammen med den sakkyndige. Dette gir mulighet for barnet til å fortelle om menneskene i sitt liv. Nettverkskartet vil videre kunne brukes som et verktøy for den sakkyndige for å innlede samtale med barnet om personer barnet følger særlig tilhørighet til og om eventuelle vansker i relasjonen til familie-medlemmer.⁵⁸

4.7.7 Samtale med personer i barnets nettverk

Samtaler med personer i barnets nettverk vil være et godt verktøy for å avdekke seksuelle overgrep mot barn. Dette kan være samtale med besteforeldre, onkler, tanter, søsken, lærere og helsesøster. Personene vil kunne gi viktige innspill om barnet generelt og spesielt om mistanken om seksuelle overgrep. Bakgrunnen for slike samtaler med andre personer i barnets nettverk er at disse menneskene ofte har hatt relasjoner til barnet i andre sammenhenger enn det overgriperen har. Barnet kan for eksempel ha kommet med uttalelse om overgrep(ene) under lek med en klassekamerat eller når vedkommende har vært på besøk hos besteforeldre. Det er imidlertid klart at den sakkyndige skal avholde seg fra å drive «etterforskning».

4.7.8 Observasjoner

Observasjoner av barnet i samspill med andre er også et godt verktøy for å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd. Observasjonen er en kombinasjon av lek og samtale. Observasjonen kan skje i barnets hjem eller et annet sted som er kjent for barnet som for eksempel lekeplass eller park. Målet med observasjonen er å få innsikt i relasjonen mellom barnet og den

---

⁵⁶ Kornør og Jozefiak/psyktestbarn/2012

⁵⁷ Sjøftestad og Andersen (2014), s. 97-98

⁵⁸ Sjøftestad og Andersen (2014) s. 94

voksne. For eksempel hvem som tar initiativ til kontakt, hvordan er barnets følelsesmessige kontakt med den voksne og hvordan responderer barnet til vedkommende osv. Slik observasjon krever nøye refleksjon og vil kunne sette barnets situasjon i en større sammenheng. Det er viktig å understreke at observasjon alene ikke vil kunne stadfeste om seksuelle overgrep har funnet sted. Innsikt under observasjonene må sees i sammenheng med annen informasjon den sakkyndige innhenter. Observasjoner kan anses som «puslespillbiter» til bruk i et større sammensatt «puslespill».⁵⁹

4.8 Kommentarer

Det kan sies at det er vanskelig å sammenligne resultater man har kommet frem til ved avdekking av seksuelle overgrep mot barn, når metodene man har brukt har vært ulike. På en annen side kan det påpekes at selv om de nevnte metodene er ulike, fungerer de godt som utgangspunkter og har på den måten en viktig funksjon med hensyn til å få barnet til å fortelle det som har skjedd fra sitt perspektiv. Metodene skal altså være egnet til å skape en atmosfære som gjør det litt lettere for barnet å formidle om eventuelle overgrepserfaringer.

Uavhengig av metodene den sakkyndige benytter, er det avgjørende at man tilpasser tilnærmingen til det individuelle barnet og den konkrete situasjonen.

4.9 Avhør av barn

I tillegg til metodene sakkyndige bruker i sine utredninger foretas det også avhør av barn. Disse avhørene har selvsagt stor betydning for vurderingen av saken og barnets troverdighet som sådan.

2. oktober trådte nye regler for avhør av barn og andre særlige sårbare vitner i kraft. Tidligere skulle avhør av barn ledes av dommer, med forsvarer tilstede fra første avhør. I dag blir dommeravhør av barn gjennomført i egne Barnehus⁶⁰ som er opprettet for å styrke barnets stilling ved vold og seksuelle overgrep. Blant de viktigste endringene er at dommeren ikke lenger er til stede. Det er politiet som skal foreta avhøret gjennom egnede barneavhørere, som sjeldent er psykologiutdannet, men som bruker metoder bygget på samme psykologiske vitenskap. Videre skal det første avhøret av barnet foretas uten at mistenkte siktes eller varsles om avhøret. I praksis betyr det at heller ikke noen forsvarere er tilstede ved første avhør.

Gjennom årene viser rettspraksis at fremgangsmåten for gjennomføring av avhør av barn i noen tilfeller er kritikkverdig og kan sies å være i stand til å svekke den tiltalte eller fornær-

---

⁵⁹ Søftestad og Andersen (2014), s. 96

⁶⁰ www.statensbarnehus.no

medes troverdighet. I RG 1999-1506 ble det rettet sterk kritikk mot metoden den tidligere sakkyndige hadde benyttet for å avhøre en gutt om farens angivelig seksuell misbruk av han. I den opprinnelige sakkyndige rapporten ble det brukt en rekke ledende spørsmål. Hele avhøret ble bygget rundt den oppfatning om at far var skyldig. Lagmannsretten sa i sin kjennelse at avhøret hadde beskjedne bevisverdi på grunn av de metodiske svakhetene i dommeravhøret, og at dette ikke kom klart frem i den opprinnelige dommen. Et annet eksempel er gitt i LF-2001-477 hvor det også ble reist kritikk mot dommeravhøret. Den tiltalte utarbeidet en vitnepsykologisk analyse av dommeravhøret av den fornærmede. Tiltalte hevdet at dommeravhøret hadde omfattende svakheter og var et eksempel på hvordan man ikke skulle avhøre barn. Det ble i liten grad stilt åpne spørsmål og mange av spørsmålene var ledende. I tillegg ble den fornærmede gitt svaralternativer på spørsmål som begrenset hennes muligheter å svare på.

Selv om dommene er eldre og det i dag er kommet nye regler for avhør av barn, har jeg valgt å bruke disse dommene for å vise at retten anerkjente at den metoden som ble benyttet var kritikkverdig. Bruk av ledende spørsmål, svaralternativer og styring av avhørene ut fra egne holdninger, var metoder retten viser ikke var tilstrekkelige for å ivareta verken tiltaltes eller fornærmedes troverdighet. Dommene markerer en utvikling i retning av at det stilles høyere krav til utførelsen av avhør av barn.

4.10   Utfordringer knyttet til rollen som sakkyndig

I de ulike kapitelenes overfor har jeg drøftet de sakkyndiges arbeid. Det er redegjort for de ulike problemstillingene sakkyndig står overfor ved avdekking av seksuelle overgrep. Et sentralt spørsmål er hvem som er i posisjon til å bestemme om seksuelle overgrep er avdekket eller ikke; den sakkyndige eller rettsapparatet?

Det fremgår av det jeg har drøftet overfor at den sakkyndige har relativt frie tøyler når det gjelder gjennomføringen av avdekking av seksuelle overgrep. Vide rammer gir den sakkyndige muligheten til å bruke de metodene han/hun er fortrolig med. Det positive ved dette er at det oppnås en fleksibilitet med hensyn til å tilpasse metoder for det individuelle barnet, noe som bidrar til at arbeidet for å avdekke om seksuelle overgrep har funnet sted sikres i større grad. På en annen side foreligger det få retningslinjer, noe som fører til at det kan skapes usikkerhet. Ved avdekking av seksuelle overgrep er det mangfold av metoder som den sakkyndige kan benytte seg av, men få retningslinjer. Observasjon av barn utsatt for seksuelle overgrep er et relativt nytt arbeidsområde for psykologer og det finnes ikke sikre faste metoder som kan benyttes som vil kunne gi svar på om barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep eller ikke. Mangelen på spesifikke symptomer som klart viser at barn har vært utsatt for seksuelle overgrep kan tale for å bruke retningslinjer som viser hvilke krav som stilles til metode og faglig gjennomføring av vurderingen.

De ulike metodene som er drøftet ovenfor kan indikere at den sakkyndige har bedre kompetanse til å gjennomføre vurderingene enn rettsvesenet. Den sakkyndiges arbeid vil i stor grad være preget av narrativ tekning, mens rettsvesenet bygger på en paradigmatisk tilnærming. Det går et sterkt skille mellom psykologien og rettsvesenet. Rettsvesenet skal vurdere bevisene i straffesaken i forhold til lovens vilkår, mens psykologiens oppgave er å beskrive og forklare et faktisk forhold som kan tjene som bevis. Imidlertid kan det sies at selv om dette skillet er tydelig, er det viktig at metodene tilpasses den juridiske rammen de skal anvendes innenfor. Når retten og psykologiens normer kolliderer på denne måten er det viktig å få til et samarbeid. Kvalitetssikring av den sakkyndiges kompetanse, de metodene som benyttes, grunnlag vurderingene bygges på og hvordan rettsapparatet tilrettelegger for observasjonen fordrer ett tett samarbeid mellom den sakkyndige og rettsapparatet.⁶¹

4.11 Uriktige sakkyndige erklæringer

Ovenfor har jeg drøftet bruken av sakkyndige, deres behov i rettssystemet, hensikten bak bruken av sakkyndige og de ulike metodene sakkyndige benytter for å avdekke om seksuelle overgrep har skjedd eller ikke. Det er ingen tvil om at sakkyndige er fagpersoner som har særlige gode forutsetninger for å vurdere og gi retten veiledning om fornærmedes og tiltaltes troverdighet.

Imidlertid viser rettspraksis at sakkyndige ikke alltid trekker den riktige konklusjonen eller at konklusjonen senere viser seg ikke å stemme. Bakgrunnen for at en sakkyndig erklæring kan fremstå som uriktig eller usannsynlig, er at det kan ha blitt gjort vitenskapelige fremskritt eller at en ny vurdering av medisinske bevis svekker den opprinnelige sakkyndiges vurdering.

Et eksempel er gitt i RG-2004-380 hvor en mann ble funnet skyldig for utuktig omgang med mindreårig datter, men ny sakkyndig vurdering av medisinske bevis svekket den tidligere konklusjonen om at overgrep var sannsynlig. Lagmannsretten oppnevnte ny medisinsk sakkyndige for å vurdere betydningen av de funn som ble gjort tidligere på fornærmede. I sin erklæring uttalte sakkyndige at etter gjennomgang av fotodokumentasjon av barnets kjønnsorgan var dette innenfor det normale og de fant ingen medisinske funn som indikerte at barnet hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Etter deres mening var funnet usikkert. Lagmannsretten kom frem til at det forelå nytt bevis i saken og øvrige vilkår for gjenopptakelse forelå.

Det finnes en rekke andre eksempler fra rettspraksis som viser at retten har gjort en lignende vurdering som nevnt i RG-2004-380. Jeg kan ikke ta for meg alle eksempler i oppgaven, men som en generell betraktning kan det sies at de sakkyndige kommer med ikke kan være bastan-

---

⁶¹ Myhren og Steinsbekk (2000) s. 108-117

te eller konkluderende. Dette betyr ikke at de sakkyndiges erklæringer er uriktige eller at de sakkyndige har gjort en feilvurdering, men at vitenskap og medisin konstant er i utvikling og at det vil alltid være vanskelig å gi eksakte svar. De medisinske vurderingene vil derfor kunne være gjenstand for etterprøving.

DEL 5

5 RETTSPRAKSIS

Rettspraksis gir viktige bidrag til analysen av de sakkyndiges rolle ved troverdighetsvurderingen. Et spørsmål som oppstår er i hvor stor grad rettens resultat går i samme retning som antydning av den sakkyndige. Altså om dommeren i for stor grad lener seg på den sakkyndiges vurdering.

Jeg vil først se på noen avgjørelser der det var samsvar mellom rettens vurdering og den sakkyndiges vurdering. Deretter vil jeg se på noen tilfeller der utfallet av saken ikke er sammenfallende med sakkyndiges vurdering og tilfeller der det ikke oppnevnes sakkyndige. Til slutt vil jeg redegjøre for noen utvalgte gjenåpningssaker.

Spørsmål som dukker opp er om det er fellestrekk ved sakkyndigrapportene i disse tilfellene? Hvordan argumenterer dommerne i de sakene der utfallet av saken ikke er sammenfallende med sakkyndiges mening? Hvordan argumenterer domstolene slike tilfeller? Hvordan er troverdighetsvurderingen foretatt? Noen av disse problemstillingene ønsker jeg å belyse ved å presentere typetilfeller i konkrete dommer.

I det materialet som er gjennomgått har jeg ikke funnet eksempler på rettspraksis som viste at barns uttalelser på et selvstendig grunnlag førte til domfellelse.

Noen av dommene som er brukt som eksempler er brukt andre steder i oppgaven. Dette er gjort fordi én dom kan inneholde eksempler som kan belyse flere sider ved problemstillingen.

5.1 Tilfeller der avgjørelsen treffes med støtte i vurderingen fra sakkyndige

Det er ingen tvil om at sakkyndige benyttes som støtte for rettens vurdering og det er ikke sjeldent at retten treffer avgjørelser i tråd med den vurderingen den sakkyndige har gjort. Et eksempel finner vi i LB-2000-942 hvor en mann ble idømt fem års fengsel for utuktig omgang med sitt barnebarn fra hun var fire til hun var fjorten år gammel. Ved en anledning ble det også brukt en hund til å gjøre parringsbevegelser i barnets kjønnsorgan. Forsvareren mente at

man ikke kunne huske opplevelser fra fireårsalderen og påstanden om overgrep gjort med hund var for grotesk og måtte være oppdiktet. Den barne- og ungdomspsykiatrisk sakkyndige, en overlege, beskrev fornærmedes reaksjon på seksuelle overgrep og uttalte seg om hennes fysiske og psykiske helse, samt bruk av hund ved overgrep. Lagmannsretten la den sakkyndiges vurdering til grunn.

I den sakkyndiges erklæring ble det blant annet uttalt at fornærmede led av post-traumatisk stress-syndrom og var så hardt skadet, både fysisk og psykisk, at hun vil ha en langvarig gjennomgang av terapi for i det hele tatt å kunne fungere normalt igjen. Retten støttet seg til den sakkyndiges erklæring om fornærmedes psykiske og fysiske helsetilstand. Det ble understreket at det var vanskelig å vurdere om behandling av fornærmede vil kunne føre til bedring av de alvorlige psykiatriske symptomene, og det var sterk tvil om behandlingen ville forbedre fornærmedes daglige funksjon. Vedrørende påstanden om bruk av hund ved overgrep la retten til grunn, med støtte fra blant annen den sakkyndiges erklæring, at en hund under gitte omstendigheter kunne benyttes til slike overgrep.

Et annet eksempel er gitt i Rt. 1992 side 1229 hvor en jente på fire-fem år ble utsatt for seksuelle overgrep fra sin far og morfar. I sin argumentasjon viste dommeren til uttalelse fra sjefspsykolog ved Barne- og Ungdomspsykiatrisk Poliklinikk. Den sakkyndige uttalte at jenta hadde blitt påført alvorlig belastning og lidelse som kunne sammenlignes med hva torturofre utsettes for. Det ville gå lang tid før jenta ville ha det bedre igjen, selv om hun hadde betydelige ressurser og sterk overlevelsestrang. På lik linje som dommeren i LB-2000-942, benyttet dommeren i denne saken den sakkyndiges erklæring som støtte i sin vurdering. Dommeren uttalte at saken var en incestsak av en særlig alvorlig karakter og det var nødvendig med en streng straffereaksjon.

Det som er likt for begge dommene er at den tiltalte i begge sakene var beslektet med sine ofre og ikke tidligere straffedømt. Det viktigste ved disse dommene er at de illustrerer at retten bruker den sakkyndiges erklæring som støtte for å understreke den belastning overgrepene hadde hatt på fornærmedes fysiske og psykiske helsetilstand og understreker på denne måten alvorhetsgraden i saken. Imidlertid var fornærmede i Rt. 1992 side 1229 bedre utrustet til å få livet på rett kjøll igjen, mens i LB-2000-942 var det vanskelig å si om fornærmede noen gang ville bli normal igjen.

Selv om retten i begge sakene benyttet seg av de sakkyndiges vurderinger som støtte, er det viktig å meke seg at retten tok en selvstendig stilling til den konkrete vurderingen av saken. Bakgrunnen for dette er at domstolens konklusjon skal være begrunnet ut i fra de gjeldende rettsregler og ikke kun bygge på sakkyndiges vurderinger, som hovedsakelig er basert på psykologfaglig grunnlag.

5.2 Tilfeller der utfallet av saken ikke er sammenfallende med sakkyndiges vurdering

Det er eksemplifisert ovenfor med rettsavgjørelser som viser at retten ikke sjeldent benytter sakkyndiges vurderinger som støtte i sin avgjørelse. Imidlertid finnes det også noen tilfeller der retten ikke slutter seg til den vurderingen den sakkyndige har gjort. Et eksempel er gitt i Rt. 1994 side 732 hvor en 42 år gammel mann ble frifunnet for omfattende sedelighetsforbrytelser mot sin stedatter.

Fornærmedes forklaringer var sentralt bevisstoff i saken og det ble opprettet en sakkyndig som vurderte den fornærmedes troverdighet. Den sakkyndige uttalte at fornærmede var troverdig. Også en sosialkonsulent hos Støttesenter for incestutsatte som hadde regelmessig kontakt med fornærmede uttalte at hun var troverdig. Dommeren argumenterte likevel at det var deler av forklaringer til fornærmede som var av slik karakter «*at de umiddelbart virket usannsynlige*» (side 735). Retten siktet særlig til det som ble forklart om at tiltalte hadde medvirket til at en rekke andre menn hadde seksuell omgang med henne i forbindelse med fester i hjemmet og mangel på en nærmere beskrivelse av hva mennene gjorde. Ved etterforskningen kom det heller ikke fram noe nærmere om dette. Tiltalte oppga en rekke navn på personer som hadde deltatt på fest hos han, men ved nærmere avhør av en av disse mennene forekom det ingen holdepunkter som støttet den forklaringen fornærmede hadde gitt. Også tidsangivelser i forklaringene fra fornærmede syntes ikke å stemme.

Saken er et eksempel på at utfallet av saken ikke alltid er sammenfallende med sakkyndiges vurdering. Selv om den sakkyndige og sosialkonsulenten i saken uttalte at de mente fornærmede var troverdig, støttet ikke retten seg til denne vurderingen. Retten understreket imidlertid at det forhold at enkelte av forklaringene hadde mangler ikke betydde at de var uriktige, men forklaringene måtte sees i sammenheng. Det ble vist til at vurderingen i saken var vanskelig, men ut fra den bevissituasjon som forelå måtte tiltalte frifinnes. Retten har i denne saken ikke brukt den sakkyndiges rapport i særlig stor grad ved vurderingen av fornærmedes troverdighet, selv om den sakkyndiges troverdighetsvurdering av fornærmede fremheves. Selv om de sakkyndige har antydnet at fornærmede har vært utsatt for seksuelle overgrep, kommer retten frem til at det ikke foreligger tilstrekkelig sannsynlighet for at tiltalt har begått handlingene.

Jeg fant ikke mange rettsavgjørelser som er lik denne saken. Rettspraksis peker i retning av at retten ofte finner nytte i uttalelsen den sakkyndige kommer med. Det er sjelden at retten ikke bruker sakkyndiges vurdering i det hele tatt eller anser den for å gi liten veiledning.

5.3 Tilfeller der det ikke oppnevnes sakkyndige

I en rekke saker har det vært spørsmål om det har skjedd en saksbehandlingsfeil når det ikke har vært oppnevnt sakkyndig til å vurdere tiltaltes og/eller fornærmedes troverdighet i saker om seksuelle overgrep mot barn.

Gjennom rettspraksisen som blir nevnt i det følgende gis ingen nærmere redegjørelse for uttalelsene de sakkyndige kommer med om troverdighet. Rettens uttalelser om oppnevning og bruken av sakkyndige i saker om seksuelle overgrep mot barn vil ikke drøftes.

I Rt. 1992 side 1231 ble det ikke oppnevnt sakkyndig for å vurdere troverdigheten til tiltalte og fornærmede. Saken omhandlet 39 år gammel mann som ble dømt for utuktig omgang med sin datter som da var to-tre år. Tiltalte anførte anklagen mot han ble reist av barnets mor i en situasjon hvor det var konflikt mellom dem. Bakgrunnen for at det burde ha vært oppnevnt sakkyndig var at det til dels var uklarheter vedrørende legeuttalelsene om medisinske funn hos fornærmede og til dels uttalelsene fornærmede hadde kommet med. En psykolog, som også hadde fulgt avhøret av fornærmede, uttalte seg skriftlig om barnet. Under hovedforhandlingen i lagmannsretten ble det ført 10 vitner som avga forklaring. Blant vitnene var det psykologen som hadde fulgt avhøret, en overlege og en barnepsykiater. Uttalelsene til de sakkyndige ble dokumentert. I sin argumentasjon viste dommeren til at det var gjort omfattende bevisførsel og spørsmålet om bruk av sakkyndig ikke var tatt opp tidligere av forsvareren. Etter en samlet vurdering var det ikke begått saksbehandlingsfeil når det ikke ble oppnevnt sakkyndig for å vurdere fornærmedes troverdighet.

En lik vurdering ble også gjort i Rt. 1993 side 77 hvor retten også kom frem til at det ikke var begått noen saksbehandlingsfeil at det ikke ble oppnevnt sakkyndige til å vurdere fornærmedes troverdighet. Saken omhandlet en 50 år gammel mannlig lærer idømt ubetinget fengsel fordi han hadde forgrepet seg på en elev som han også var tilsynsfører for. Gutten var 13 år gammel og hadde MBD- handicap (minimal brain dysfunction). Retten viste til at fornærmedes troverdighet hadde stått sentralt i saken og under hovedforhandlingen ble i alt 27 vitner avhørt, deriblant lærere og medelever av fornærmede. Flere av dem hadde gitt inntrykk for at fornærmede kunne overdrive eller overdramatisere, men retten hadde tilstrekkelig grunnlag for å bedømme fornærmedes troverdighet og utelatelsen av sakkyndige var ikke en saksbehandlingsfeil.

Enda et eksempel er gitt i Rt. 2003 side 383. Saken omhandlet en mann som i tingretten ble dømt for å ha fått en seks år gammel jente til å beføle seg. I forbindelse med ankeforhandling for lagmannsretten begjærte han oppnevnt en sakkyndig for å vurdere troverdigheten av for-

nærmedes forklaring. Det ble anført at det av hensyn til tiltaltes rettsikkerhet er nødvendig med en rettsoppnevnt sakkyndig for å uttale seg om troverdigheten av fornærmedes forklaring. Selv om retten skal foreta den konkrete bevisvurderingen, vil en sakkyndig kunne vise til de utfordringene som generelt foreligger ved barns vitneuttalelser. I likhet med rettens uttalelse i de andre dommene, ble det også i denne saken understreket at det vil være behov for å oppnevne sakkyndige som vil kunne bistår retten ved dens vurdering.

Dommene som er nevnt er like i konklusjonene som blir trukket; det er ikke en saksbehandlingsfeil at sakkyndige ikke blir oppnevnt for å vurdere troverdigheten til tiltalte eller fornærmede. Retten avviser ikke behovet for sakkyndige eller sier det ikke er behov for sakkyndige vurderinger, men det virker som om i de tilfeller retten mener det har blitt ført tilstrekkelig bevisførsel vil det ikke trekkes inn sakkyndige for å vurdere fornærmede eller tiltaltes troverdighet.

Det er bred enighet i rettspraksis om at fornærmedes og tiltaltes troverdighet vil være sentrale i saker om seksuelle overgrep, og at det ikke sjeldent kan by på utfordringer, men det er fortsatt rettens oppgave å foreta en helhetsvurdering av alle bevis i saken.

5.4 Gjenåpningssaker

I dette kapittelet skal jeg ta for meg straffesaker som omhandler seksuelle overgrep mot barn som begjæres gjenåpnet. Gjenåpning er når en sak som allerede er avgjort blir tatt opp til ny behandling, fordi det i ettertid fremkommer at det har skjedd alvorlige saksbehandlingsfeil eller det foreligger alvorlige mangler ved avgjørelsen.⁶² Når en sak som allerede er avgjort blir tatt opp til ny behandling kommer den opp for Gjenopptakelseskommisjonen (heretter forkortet til Kommisjonen). Gjenopptakelseskommisjonen er et uavhengig organ som skal ta stilling til om en domfelt med en rettskraftig dom, skal få ny behandling av sin sak i retten.

Utfordringene ved saker som ønskes gjenåpnet er at retten som skal avgjøre spørsmålet om gjenopptakelse normalt vil ha et dårligere grunnlag enn den dømmende rett, særlig når saken ble avgjort for flere år siden. På bakgrunn av dette vil erklæringer fra de sakkyndige bli sentrale da de ofte sier noe om fornærmedes troverdighet.⁶³

Jeg skal se på noen straffesaker hvor domfelte begjærer gjenåpning på grunnlag av at fornærmede har gitt uriktige forklaringer, at det har fremkommet nye bevis eller at retten har utelatt

---

⁶² Straffeloven av 1902 kapittel 17

⁶³ Rt.2003 s. 2113

viktige uttalelser som gir grunnlag for frifinnelse. Her trekker retten ofte inn de sakkyndiges erklæringer. Jeg vil se på hva den dømmende rett har vektlagt i sin argumentasjon og hva Gjenopptakelseskommisjonen vektlegger i sin argumentasjon og hvordan sakkyndiges erklæringer brukes i slike tilfeller.

I den velkjente Hage-saken ble Atle Hage dømt til fengsel i ett år for seksuelt misbruk av datteren i alderen fem- syv år og sønnen tre-fem år. Han sonet dommen i 1986 og tok sitt eget liv i 1987. I 1997 begjærte barna at saken mot faren skulle opptas. Ved dom av 24.april 1998 ble frifinnelsesdom avsagt.⁶⁴ Ved frifinnelsesdommen kom det frem at moren var svært manipulerende og dominerende med forestillinger om at barna hadde vært utsatt for seksuelle overgrep av faren. Sentralt i saken når Hage først ble domfelt var et notat skrevet av barnas mor hvor det blant annet stod at datteren hadde fortalt at hun måtte slikke farens penis og at sønnen hadde tatt samboeren i skrittet to ganger. Det ble oppnevnt to psykologer som sakkyndige. De hadde ingen samtaler med barna og hadde dessuten vært oppnevnt tidligere i en samværstvist mellom Hage og barnas mor. Barna ble heller ikke dommeravhørt.

I den frifinnende dommen forklarte datteren seg og understreket at hun ikke husket noen vonde opplevelser med sin far og var sikker på at faren aldri hadde misbrukt henne seksuelt. Hun mente videre at grunnlaget for mistanken og dommen var morens påstander og de oppnevnte psykologer som trodde på påstandene. Sønnen uttalte i sin vitneforklaring at han heller ikke husket noen vonde opplevelser med sin far og hadde lenge tvilt på det som var påstått om farens seksuelle misbruk av han og søsteren. Om de sakkyndige viste retten til at deres undersøkelser var gjennomført i forbindelse med den sivile samværstvisten. Den ene sakkyndige snakket kun én gang med barna mens foreldrene var tilstede. Samtalene skal ha funnet sted to år før straffesaken. Sakkyndige gjorde ingen nye undersøkelser og hadde ingen andre samtaler med barna i forbindelse med straffesaken. Den ene sakkyndige trakk sine egne konklusjoner utelukkende på grunnlag av barnas personlighetstrekk og atferd, samt ut fra to faglitterære kilder. Den andre sakkyndige, som hadde hatt den ene samtalen med barna, refererte heller ikke til barnas opplysninger om seksuelle overgrep i sin erklæring.

Selv om saken er gammel og det i dag eksisterer bedre retningslinjer for de sakkyndiges rolle i straffesaker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, er den et eksempel som illustrerer godt rettens og sakkyndiges rolle i slike saker. Saken er et eksempel på hvordan retten kan villedes av sakkyndige og hvordan sakkyndige kan villedes av en av de involverte partene, i denne saken var de sakkyndige i sterk grad påvirket av barnas mor.

---

⁶⁴ LF-1998-16

I Rt.2003 side 940 gjaldt saken begjæring om gjenåpning av en straffesak der far var dømt for seksuelle overgrep mot sin datter. Høyesterett kom fram til at nye evalueringer av sakkyndige uttalelser, basert på ny medisinsk viten, kunne anses som nye bevis.

Overlegen som var sakkyndig da tiltalte ble domfelt forklarte seg i lagmannsretten og hans skriftlige erklæring ble dokumentert. Overlegens konklusjon var imidlertid i strid med det man idag kjenner til om betydningen av anogenitale funn hos barn. De medisinske funnene overlegen hadde bygget sin konklusjon på ble vurdert senere av en annen sakkyndig, som mente at funnene ikke pekte i retning av seksuelle overgrep.

I den tidligere sakkyndigrapporten ble det rapportert om funn i form av stor vaginal åpning. Ut fra dette ble det konkludert følgende:

«[...] at det er overveiende sannsynlig at hun har vært utsatt for seksuelle overgrep... de funn som er gjort når det gjelder vaginalåpning og hymens utseende tyder også på at en eller annen gjenstand har vært forsøkt ført opp i eller ført opp i hennes vagina [...]»

I tillegg til de medisinske funnene bygget den tidligere sakkyndige sin konklusjon på fornærmedes opplysninger til en sykepleier under en samtale som de to hadde før den medisinske undersøkelsen ble gjort.

Den senere vurderingen gjort av den nye sakkyndige ble det derimot uttalt følgende:

«De funn som er beskrevet gir ikke holdepunkt for at noe har vært ført opp i hennes vagina. Vaginalåpningens størrelse er gjenstand for stor normalvariasjoner [...] Medisinsk sett er det således intet som peker i retning av overgrep. På den annen side forventer man ikke å finne tegn på fysisk skade ved tukling og fingerpenetrasjon [...] Medisinske undersøkelser kan selvfølgelig heller ikke brukes til å avkrefte at overgrep har skjedd» (avsnitt 37-38).

Om den tidligere sakkyndigerapporten gjorde han følgende merknader: *«Strengt tatt bør ikke en medisinsk vurdering inneholde troverdighetsbetraktninger. Vitnepsykologi er ingen barnemedisinsk disiplin. Dessuten kan fortolkningen av de medisinske funn farges av undersøkernes personlige oppfatning av pasientens troverdighet» (avsnitt 43).*

Den første sakkyndige konkluderte bastant at seksuelle overgrep hadde funnet sted, mens den nye sakkyndige understreket at de funn som ble gjort ikke kunne tyde på at fornærmede hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, men at dette i seg selv ikke konkluderte med at overgrep ikke hadde skjedd. Usikkerheten og utydelighetene i funnene ble sterkere understreket hos den nye sakkyndige.

En lignende vurdering er gjort i Sommersaken⁶⁵ som omhandlet en mann som ble dømt for overgrep mot en jente på 5 år. Overgrepene bestod i at han hadde blottet seg for fornærmede, fått henne til å masturbere seg selv, fått fornærmede til å kle seg av, og deretter ha befølt henne og stukket en eller to fingre inn i skjeden hennes. Bakgrunnen for begjæringen var blant annet nytt syn på anogenitale funn hos barn. Det ble oppnevnt ny medisinsk sakkyndig ved behandling i lagmannsretten.

Den opprinnelige sakkyndige i saken kom frem til, etter medisinsk undersøkelse, at fornærmede hadde en forstørret åpning i hyminalringen. Konklusjonen var at dette var forenlig med at fornærmede hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Selv om den sakkyndige forklarte under hovedforhandlingen at det var ulike meninger om hva som var normalmål på hyminalringen og årsaken til forstørret/utvidet hyminalring, ga han uttrykk for at seksuelle overgrep hadde skjedd. De nye sakkyndige konkluderte derimot med at funnene som ble beskrevet av den tidligere sakkyndige kunne representere normal anatomi og indikerte ikke at seksuelle overgrep hadde funnet sted. Dette var en annen konklusjon som hadde blitt gjort tidligere. Retten uttalte at de vurderingene de nye sakkyndige hadde gjort var å anse som nye bevis, men etter en samlet vurdering kom retten frem til at resultatet ikke hadde vært en annen dersom den opprinnelige sakkyndiges medisinske uttalelse ikke forelå. Vilkårene for gjenåpning var ikke oppfylt.

Det som er viktig å merke seg med denne saken er hvordan domstolene trekker inn de sakkyndiges erklæringer, både når tiltalte først ble domfelt og senere når saken begjæres gjenåpnet og anerkjenner det nye bevis basert på nytt syn på anogenitale funn hos barn. Selv om erklæringene ikke er det grunnlag retten bygger sin avgjørelse på.

Både Rt. 2003 side 940 og LF-2001-477 (Sommersaken) illustrerer at de sakkyndiges erklæringer ikke alltid er holdbare om at et barn har vært seksuelt misbrukt. Det er viktig å merke seg at ny medisinsk kunnskap på et selvstendig grunnlag ikke nødvendigvis vil føre til at vilkår om gjenåpning av straffesak er oppfylt, jf. Sommersaken. Rettspraksis viser at rettens argumentasjon ville ha vært vanskeligere dersom de sakkyndiges erklæringer ikke forelå. På denne måten understrekes viktigheten av sakkyndige erklæringer.

Alle de nevnte dommene er eksempler som viser hvordan sakkyndiges erklæringer kan påvirke måten retten tar stilling til spørsmål om seksuelle overgrep mot barn. Det har skjedd en utvikling gjennom årene for hvordan retten stiller seg til de sakkyndiges erklæringer. Ufor-

---

⁶⁵ LF-2001-477

svarlige, uholdbare og kritikkverdige erklæringer fra sakkyndige er uvanlig i dag, jf. Hagesaken. Det er ikke tvil om at de sakkyndiges rolle ved vurdering av fornærmede i tidligere praksis var en annen enn det den er i dag.

6 OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I oppgaven har jeg drøftet en rekke saker om seksuelle overgrep mot barn og nevnt en rekke andre eksempler fra andre fagområder, som viser at seksuelle overgrep er et betydelig helseproblem. Et sentralt spørsmål er om seksuelle overgrep mot barn kan forebygges. Evalueringen av tiltak både nasjonalt og internasjonalt er mangelfull.⁶⁶ Norske undersøkelser viser at norske unge har manglende kunnskap om hva voldtekt er og at de har strenge kriterier for hva de vurderer som voldtekt.⁶⁷ Det er likevel bred enighet blant fagfolk om at forebygging av seksuelle overgrep er mulig. I prosjektrapporten rapporten «Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge» vises det til at undervisning for barn og unge om seksualitet, helsefremmende tiltak og kompetanseheving om barns seksualitet for alle som jobber med barn og unge kan ha forebyggende effekt.⁶⁸

Barns uttalelser om seksuelle overgrep har også blitt drøftet. Det kan entydig sies at barn som forteller om seksuelle overgrep må tas på alvor. Forskningen tilsier at barn husker godt og kan gjengi detaljer på lik linje som voksne, men bruker ofte et annet språk. Annen forskning har tydeliggjort at barn gjerne underkommuniserer når de forteller hva de er utsatt for, i den forstand at de prøver å bagatellisere og gjøre færre og mindre alvorlige.

I dag eksisterer et sentralt register for sakkyndige i barne- og familiesaker hvor det kreves at den sakkyndige har gjennomført et opplæringsprogram. Det er Norsk Psykologforening som administrerer registeret på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. Imidlertid er ikke alle sakkyndige som brukes oppført i dette registeret. For meg virker det som om måten man finner frem til sakkyndige er for tilfeldig. Det bør i en større utstrekning utarbeides lister over personer som innen de enkelte fagområder kan benyttes og stilles strengere krav til å benytte de fagpersonene som er oppgitt i dette registeret. Disse listene bør videre oppdateres jevnlig. På denne måten kan det i større grad sikres at de sakkyndige som benyttes er kvalifiserte.

Gjennom den rettspraksisen jeg har gått gjennom kan det sies at retten oppnevner de sakkyndige i de tilfeller hvor saken er komplisert eller det dreier seg om særlig alvorlige seksuelle

---

⁶⁶ NKVTS

⁶⁷ www.sexopolitikk.no (2013)

⁶⁸ Sortland kommune 2015

overgrep som barnet har vært utsatt for, samt i de tilfeller saken byr på vurderinger som i stor grad krever psykologisk kunnskapsbistand, noe retten mangler. Det er rettens oppgave å vurdere om det er behov for å innhente slik bistand, eller om bevissituasjonen er slik at man ikke trenger en sakkyndig i den helhetsvurdering av all bevisførsel man skal treffe en avgjørelse på bakgrunn av.

Sett på eldre rettspraksis var ikke grensetilfellene for hva sakkyndige kunne vurdere og hva de ikke kunne vurdere veldig klare. Nyere rettspraksis viser at sakkyndige i sterkere grad understreker sin usikkerhet og gjør i større grad retten klar over at det er vanskelig å si noe konkluderende i vedkommende sak.

Det kan virke som om det er lettere å akseptere dommens resultat i de tilfeller retten har funnet støtte for sin avgjørelse i utredelsen fra den sakkyndige, uavhengig om den sakkyndige har kommet til en klar anbefaling eller ikke. Jeg har også inntrykk av at retten i stor grad supplerer den sakkyndiges vurdering med opplysninger fra vitner. Utgangspunktet for dette kan være at vitne har et forhold til barnet som kan si noe om barnet på en annen måte enn det den sakkyndige kan. Vitne kan også ha erfaring med barnet, noe den sakkyndige mangler. Det er klart at retten ikke legger avgjørende vekt på det de sakkyndige sier om troverdigheten av tiltalte og fornærmede.

6.1 Fare for rettssikkerheten at domstolene foretar troverdighetsvurderingen?

Man kan stille seg spørsmålet om det er en fare for fornærmede og tiltaltes rettssikkerhet at det er domstolene som foretar troverdighetsvurderingen. Ved gjennomgang av rettspraksis har jeg vist at retten legger vekt på ulike momenter for å avgjøre om fornærmede eller tiltalte er troverdig, eller om den konkrete bevissituasjonen tilsier at troverdighetsvurderingen ikke er avgjørende.

Rettens aktører er uten tvil en arbeidsgruppe som kommer i kontakt med barn som har vært utsatt for traumatiserende hendelser som seksuelle overgrep. Det er like viktig at de tilegner seg nødvendig kunnskap om barns mulighet og evne til å formilde om hendelser de har vært utsatt for. Slik kan det unngås at feilaktige oppfatninger treffes. Domstolene har begrenset kompetanse i psykologi og psykiatri. Vitnepsykologi er ikke en del av kunnskapen som rettens aktører systematisk besitter. Uten korrigerende informasjon fra sakkyndige er det fare for

at vurderinger i retten kan basere seg på antagelser med svak feste i virkeligheten.⁶⁹ Magnussen (2010) mener at hvis aktørene i retten hadde moderne vitnepsykologi som en del av sin faglige bakgrunn, ville retten selv kunne foreta realistiske vurderinger av vitneforklaringers pålitelighet, og unngå de store feilene i vurderingen av vitners troverdighet. For å bedre barns rettssikkerhet er det grunnleggende å styrke kunnskapene til de som deltar i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn.⁷⁰

Forskning støtter at det er vanskelig å si når en person er troverdig. Og heller ikke de sakkyn-dige har sikre instrument for å vurdere troverdighet. Magnussen henviser i sin bok til en erfa-ren dommer som kom med følgende uttalelse: «Noen lyver så godt at det er umulig å avsløre, og dessverre kan dette føre til uriktige dommer...».⁷¹

6.2 Hva kan gjøres for å forbedre rettsikkerheten?

Det er enkelte tiltak som kan forbedre rettsikkerheten ved troverdighetevurderingen av barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Det er først og fremst viktig at rettens aktører er oppmerksomme på de problemstillingene og utfordringene som gjør seg gjeldende ved vurde-ring av barns troverdighet.

Dette innebærer etter min oppfatning at rettens aktører bør være godt skolert innenfor vitne-psykologien. I saker som behandles med lagrette er det svært viktig at også lagrettens med-lemmer får god innsikt i gjeldende oppfatninger av barns troverdighet. LB-2013-186415 er et godt eksempel på mangelen på kunnskap om barns troverdighet ved seksuelle overgrep blant rettens aktører. Tiltalte ble frifunnet av lagretten for seksuelt omgang med barnebarn på 9 år. Retten understreket at fornærmedes forklaring var nøktern, rett fram og detaljer knyttet til de faktiske forhold stemte. Hun fremstod som troverdig. Imidlertid hadde også tiltalte forklart seg detaljert og hans kone støttet at han ikke hadde hatt noen anledning til å gjennomføre de krenkelser som fornærmede beskrev. Det gis ingen nærmere begrunnelse på hvorfor retten kommer frem til sin avgjørelse. Det vises kort til at det ikke forelå internetthistorikk eller funn av pornografisk materiale som bekreftet at tiltalte hadde noe seksuell tiltrekning mot barn. Denne henvisningen utdypes ikke nærmere. Argumentasjonen virker oppramsende, overfla-disk og lite grundig. Det mangler både en nærmere redegjørelse for hvorfor fornærmede ikke er troverdig nok og hvorfor tiltaltes forklaring, sammenholdt med ektefellens er troverdig nok. Det er ikke gitt noen uttalelser om troverdighet generelt eller utdypning i fornærmede og til-taltes troverdighet utenom enkelthendelser.

---

⁶⁹ Magnussen (2012), side 338-347

⁷⁰ Innstilling fra familie-,kultur og administrasjonskomiteen om seksuelle overgrep mot barn

⁷¹ Magnussen (2010) s. 19

Etter min mening er dommen et eksempel på at det er et sterkt behov for skolering av rettens aktører innenfor vitnepsykologi og barns troverdighet. Dette kan i større grad begrense risikoen for feilvurdering av barnets troverdighet, og slik kunne være med på endre konklusjonen i enkelte rettsavgjørelser. En kan fortsatt ikke utelukke at myter og fastgrodde oppfatninger basert på hendelser som for eksempel Bjugnsaken vil påvirke avgjørelsen.

KILDEREGISTER

LOV

1902	Lov 22 mai nr.10 alminnelig borgerlig straffelov (straffeloven)
2005	Lov 20 nr.28 Lov om straff (straffeloven)
2010	Lov 26 mars nr. 9 Lov om vergemål (vergemålsloven)

FORARBEIDER OG RUNDSKRIV

2001	NOU 2001-04-02 Rettsmedisinsk sakkyndighet i straffesaker
2014	NOU 2014-10-28 Skylddevne, sakkyndighet og samfunnsvern
1994	Innst.S.nr.174 (1993-1994) Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om seksuelle overgrep mot barn
2007	Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s.88
1998	G-1998-70 Forskrift om dommeravhør og observasjon
2003	Sosial- og helsedirektoratet (i samarbeid med Barne- og familiedepartementet), Seksuelle overgrep mot barn- En veileder for hjelpeapparatet
2009	Barne- og likestillingsdepartementet, Veiledende retningslinjer for sakkyndig arbeid i barnevernsaker for barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolen.

RETTSPRAKSIS

Rt.2011 s. 641

Rt.2003 s.940

Rt.2003 s. 383

Rt.1997 s. 995

Rt.1993 s.77

Rt.1992 s. 1231

RG s.380 2004 (Frostating lagmannsrett)

RG s.1506 1999 (Borgarting lagmannsrett)

LF-2001-477

LF-1998-16

LB-2013-186415

LB-2000-942

LB-1998-1711

TSGUD-2012-57506-5 (Sør-Gudbrandsdal tingrett)

14-149321MED-SOST (Sør-Østerdal tingrett)

VEDTAK

GK-2014-164- Gjenopptakelseskommisjonen sak nr.: 2014/164

GK-2008-98- Gjenopptakelseskommisjonen sak nr.: 20080098

LITTERATUR

Bratholm, Anders og Ståle Eskeland (red.), *Justismord og Rettssikkerhet*, 2012, Oslo: Universitetsforlaget

Gundersen, Dag, *Fremmedordbok og synonymer blå ordbok*, 17.utg., 2008, Oslo

Haugen, Finn. og Jon Sverdrup Efjestad, *Strafferett- håndbok*, 4.utg., 2015, Oslo: Cappelen Damm AS

Hennum, Ragnhild, *Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn*, 1999.

Skjærvik, Line, *Barns troverdighet i seksuelle overgrepssaker*, 1994.

Søftestad, Siri og Inger Lise Andersen (red.), *Seksuelle overgrep mot barn-traumebevisst tilnærming*, 2014, Oslo: Universitetsforlaget

Stang-Dahl, Tove, *Pene piker haiker ikke*, 1994, Oslo: Universitetsforlaget

Magnussen, Svein, *Vitnepsykologi, pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal*, 3.oppslag, 2010, Abstrakt forlag AS

Myhren, Linda og Silje Steinsbekk, *Avdekking av seksuelle overgrep mot små barn- barnet, metoden og den sakkyndige*, 2000, Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Lindboe, Knut, *Barn som offer i strafferetten og hos barnevernet. I: Barnevernspedagogen*, nr.5, 1994

Aasland, Margrete Wiede, «... si det til noen...», 3.utg. 2014, Cappelen Damm AS

Andre publikasjoner

UDI, *Troverdighetsvurderinger: Søkerens forklaring som bevis i saker om beskyttelse (asyl)*, Fafo-rapport 2014, Bollingmo, Guri C., May-Len Skilbrei og Ellen Wessel. (http://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/beskyttelse/troverdighetsvurderinger-sokerens-forklaring-som-bevis-i-saker-om-beskyttelse.pdf)

Redd Barna, *Seksuelle overgrep mot barn- Omfang og rettsapparatets behandling*, rapport 05/2004, Hennum, Ragnhild.

Redd Barna, *Hvordan hadde du det? Incestutsattes beretninger om samvær med overgriper*, Aasland, Margrete Wiede, rapport 08/2005.

Sortland kommune, *Forebygging av seksuelle overgrep mot barn og unge*, Kvello, Øyvind, Prosjektrapport 2015 (<http://www.sortland.kommune.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=876&FilId=10566>)

NOVA (Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring), *Vold og overgrep mot barn og unge- En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*, Mossige, Svein og Kari Stefansen (red.), Rapport 20/2007
(http://www.nova.no/asset/3059/1/3059_1.pdf)

Magnussen, Svein, *Vitnepsykologisk sakkyndighet i norsk rett: Hva vet norske psykologer og psykiatere om påliteligheten av vitners hukommelse?*, Tidsskrift for norsk psykologforening, Vol 49, nummer 4, 2012, side 338-347
(http://www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=218416&a=2)

Nettpublikasjoner

www.aftenposten.no, *En av dem lyver. Hvem?*, Publisert 02.11.2012, Håkon Letvik, Sett 14.10.2015 (artikkel). Hentet fra:
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/En-av-dem-lyver-Hvem-7034657.html>

www.aftenposten.no, *Troverdighet kan avgjøre*, Publisert 02.11.2012, Inge D.Hanssen, Sett 14.10.2015 (artikkel). Hentet fra:
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Troverdighet-kan-avgjore-7034710.html>

www.statensbarnehus.no, *Tilrettelagt avhør*, Sett 23.9.2015 (informasjonsside).

www.nkvts.no, *Seksuelle overgrep- Barn og unge – Definisjoner og omfang*, Sett 17.8.2015 (informasjonsside). Hentet fra:
http://www.nkvts.no/tema/Sider/BarnogUnge_Definisjonerogomfang-seksuelleovergrep.aspx

www.nkvts.no, *Forebygging av fysiske og seksuelle overgrep mot barn- En kunnskapsoversikt 2010*, Glad, K.A., Øverlien, C og Dyb, G. Sett 17.8.2015. Hentet fra:
http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/ForebyggingavFysiskeogSeksuelleOvergrepmotBarn_Kunnskapsoversikt.pdf

www.nkvts.no, *Konsekvenser for seksuelle overgrep*, Seksjon Barn og Unge, 2007, sett 18.8.2015. Hentet fra:
<http://www.nkvts.no/tema/Sider/KonsekvenseravSeksuelleovergrep.aspx>

www.sexopolitikk.no, Innlegg om voldtekt og grensesetting i Dagsavisen, sett 3.11.2015 (informasjonsside). Hentet fra:

http://sexopolitikk.no/aktuelt/arkiv_2013/januar/

Norsk barne- og ungdomspsykiatrisk forening, Sett 4.11.2015 (informasjonsside). Hentet fra:

<http://legeforeningen.no/Fagmed/Norsk-barne--og-ungdomspsykiatrisk-forening/Faglig-veileder-for-barne-og-ungdomspsykiatri/Del-1/kapittel-3-instrumenter-som-bidrag-ved-diagnostikk/32-sporreskjema/>

www.psyktestbarn.no, *Måleegenskaper ved den norske versjonen av Child Behavior Checklist (CBCL)*, 2012, Hege Kornør og Thomas Jozefiak, Sett 25.09.2015 (informasjonsside). Hentet fra:

[http://www.psyktestbarn.no/cms/ptb_mm.nsf/lupgraphics/CBCL_nyOK.pdf/\\$file/CBCL_nyOK.pdf](http://www.psyktestbarn.no/cms/ptb_mm.nsf/lupgraphics/CBCL_nyOK.pdf/$file/CBCL_nyOK.pdf)

www.forskning.no, Troverdighet og kunnskap, 2011, Terje Olsen, sett 28.9.2015. Hentet fra:

<http://forskning.no/content/troverdighet-og-kunnskap>

